1960
SPALIS - OCTOBER

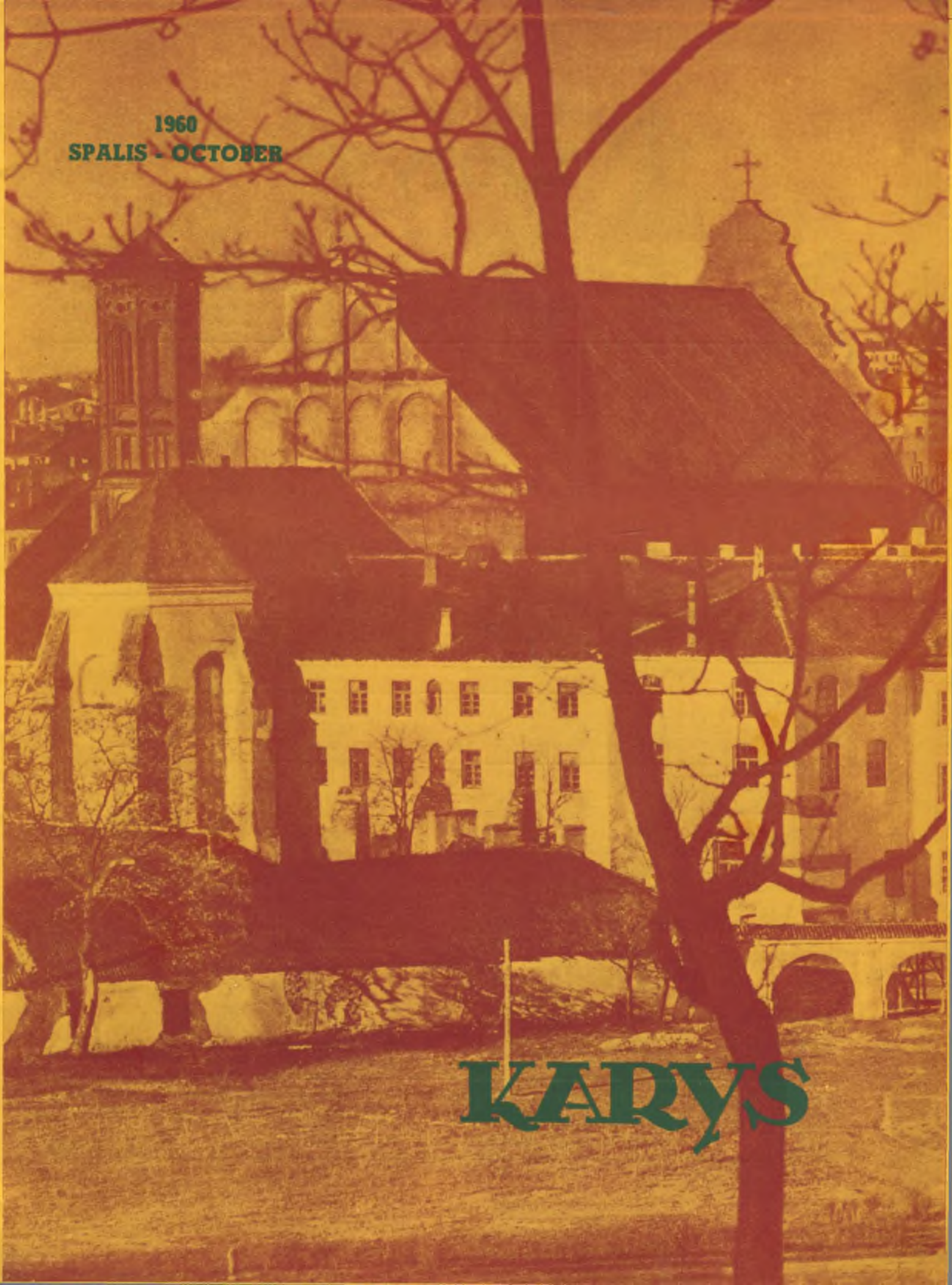

KARYS

KARYS

1960
8 (1365)

Redaktorius **Zigmas Raulinaitis**

Redaktoriaus pavaduotojas **Stasys Butkus**

Kalbinę dalį redaguoja **Kazys Kepalas**

Dailiosios literatūros dalį redaguoja **Vincas Jonikas**

Administratorius **Leonas Bileris**

•

Leidžia L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius

Atskirus skyrius redaguoja:

Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje

Justinas Liaukus — Karinės Žinios

V. A. Mantautas — Tremties Trimitas

Kunigunda Kodatienė--Šaulė Tremtyje

TURINYS

P. Alšėnas — Atsargos kariai ir lietuvių sugyvenimas svetur 233

A. Budreckis — Želigovskiada, 1920 m. 234

M. Šimkus — Vincas Nagornoski 245

J. Rūtenis — Žalgiris 249

V. M. Klausutis — Lenkai ir lietuviai 253

Ištraukos iš Dlugošo Žalgirio mūšio aprašymo 254

J. Skardis — Katras drūtesnis? 256

V. Šventoraitis — Komunistiniai partizanai 257

Tremties Trimitas 261

Šaulė Tremtyje 262

Kronika 264

Bendradarbiai

K. Ališauskas, P. Alšėnas, J. Apyrubis, B. Auginas, V. Augustinas, B. Balčiūnas, A. Bernotas, P. Bliumas, J. Budrys, P. Būtėnas, E. Čekienė, P. Dirkis, S. Dirmantas, K. Jankūnas, V. K. Jonynas, J. Juodis, J. Almis Jūragis, Dr. K. Jurgėla, J. Kiaunė, Marių Žuvėdra, J. Mikštas, J. Mikuckis, Vl. Mingėla, A. Novickis, T. Papartis, V. Perminas, P. Plechavičius, A. Rėklaitis, M. Rėklaitis, V. Raulinaitis, J. Rūtenis, J. Skardis, A. Sodaitis, Dr. V. Sruogienė, J. Šarūnas, E. Šulaitis, V. Šventoraitis, O. Urbonas, J. Vėgėlis, B. Vrublevičius.

ATSTOVAI: **Balys Brazdžionis**, Chicago, Ill. **Andrius Mart. Cieminis**, Rochester, N. Y. **Stasys Misiūnas**, Omaha, Nebr. **Lioginas Leknickas**, Cleveland, Ohio. **Vladas Rušas**, Toronto, Canada. **V. Šalkūnas**, Australija. **Morkus Šimkus**, Baltimore, Md. **Kazys Trečiokas**, Newark, N. J.

PLATINTOJAI JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE:

Boston, Mass. — "Baltic Florists"
Brockton, Mass. — A. Mantautas
Chicago, Ill. — J. Karvelis, "Marginiai", J. Memėnas, K. Rožanskas
Cleveland, Ohio — V. Ročiūnas
Detroit, Mich. — "Neringa", V. Perminas
Grand Rapids, Mich. — J. Belinis
Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas
Philadelphia, Pa. — A. Impulevičius
Newark, N. J. — Kazys Trečiokas
Rochester, N. Y. — P. Saladžius, A. Sabalis
Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas

Toronto, Ont. — V. Aušrotas, Aug. Kuolas, V. Rušas, J. Smolskis

Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora", 49 Thornton Ave. London W. 4.

AUSTRALIJOJE:

N. Butkūnas, 9 Cowper Street, St. Kilda, Vic.

A. Kubilius, 131 Crozier Ave., Edwardstown, So. Australia.

P. Mažylis, 22 Aberdeen St., W. Geelong, Vic.

E. Stašys, 174 Prince's Highway Arncliffe, N.S.W.

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB, Seminario Salesiano Altamira, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS", 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y., U.S.A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523544 7

Įsteigtas Lietuvoje 1919 — Nepriklausomybės kovų — metais

KARYS

Atgaivintas Jungt. Amerikos Valstybėse 1950 metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

NR. 8 1365) SPALIS - OCTOBER 1960

ATSARGOS KARIAI IR LIETUVIŲ SUGYVENIMAS SVETUR

PRANYS ALŠĖNAS

Brutaliam, žiauriam ir grobuoniškam priešui užgrobus mūsų Tėvynę Lietuvą, esame išblaškyti po platųjį pasaulį. Išblaškytųjų tarpe randasi įvairiausių profesijų ir visokiausių pašaukimų lietuvių. Jų tarpe — gana daug ir buvusių Lietuvos kariuomenės atstovų — atsargos karių. Nėra nė vieno krašto, o taip pat nė vienos lietuvių kolonijos svetur, kurioje nebūtų didesnio ar mažesnio skaičiaus lietuvių atsargos karių. Jie ten kartu gyvena, kartu dirba ir kartu sielojasi su kitų profesijų žmonėmis savo pavergtos Tėvynės reikalais ir daro viską, kad Tėvynės laisvę priartintų.

Ne be to, žinoma, kad nebūtų ir nesklandumų tarpusavio sugyvenime lietuviškosios išeivijos tarpe. Yra tų nesklandumų. Pagaliau, gal kitaip ir negalėtų būti, nes gyvename šių dienų surizgusiame pasaulyje, kuriame dažnai netik priešai pykstasi tarpusavy, bet — neretai — ir draugai su draugais neranda bendros kalbos.

Nežiūrint to visko, visdėlto, lietuviškojoj bendruomenėj svetur — reikėtų siekti kuoglaudesnio vienų su kitais bendradarbiavimo, kuogeresnio sugyvenimo ir kuobendresnės veiklos, nes, anot amžinos atminties Jakšto Dambrausko: "Vienas žodis — ne šneka, vienas vyras — ne talka, kai du stos, visados — daugiau padarys".. O dirbti ir padaryti, mums, iš tikrųjų, reikia daug, nes turime labai didelį tikslą prieš akis — Tėvynės iš vergijos išvadavimą.

Labai teisingai sako visokeriopos lietuviškos veiklos veteranas, prel. M. Krupavičius: "Išeivijos lietuviai — vientik savo jėgomis — Tėvynės neatvaduosime. Tačiau ir be mūsų pagelbos — taipogi niekas mums Tėvynės neišvaduos."

Turint prieš akis kilnųjį Tėvynės vadavimo tikslą, reikalingas mūsų visų didelis vieningumas. O negali būti vieningumo, jeigu nėra tarpusavy gražaus sugyvenimo.

Mūsų atsargos kariai, kaip taurusis tautos elementas, sakau, ar negalėtų, kartais, būti to sugyvenimo cementuotojais ir gražių pavyzdžių skleidėjais svetur? Taip, jie tokiais galėtų būti. Žinoma, tam tikrą gyvenimo būdą pirmiausia prisitaikę patys sau. Juk nesudarysi pavyzdžio ir nepatrauksi kito, jeigu pats neįrodysi veiksmais to, apie ką kalbi.

Taigi, norint būti gražaus sugyvenimo pavyzdžiais, reikia pirmiausia patiems save gerai paimti "į nagą".

Jeigu žmogus esti užgaunamas kito žmogaus negeru elgesiu, kažkur skaičiau patarimą, jog reikėtų naudotis apysakaitės apie saulę ir vėją pavyzdžiu. Kada tiedvi jėgos — saulė su vėju susiginčyjo, kuri iš jų sėkmingiau nuvilks pakeleiviui apsiaustą, tai vėjas pūtė ir draskėsi iš visų jėgų, plėšė apsiaustą nuo keleivio pečių. Deja, pastarasis tik dar stipriau spaudė apsiausto skvernus prie savęs ir keliavo toliau. Nusivilkti apsiausto nė nemanydamas. Gikai saulutė, šypsodamosi, pasiuntė į pakeleivį savo spindulius, keleivis, pirmiausia, atsisagstė apsiaustą ir atsilapojo. Kai dar pakaitino ir prakaitas pradėjo skverbtis ant keleivio kaktos, jis laisva valia apsiaustą nusivilko ir prisėdo truputėlį atvėsti . . .

Labai panašiai reikėtų elgtis ir žmonėms tarp žmonių. Šypsniu visuomet daugiau pasiekiama, negu arogancija, jėga ir prievarta.

Eksperimentiniai pavyzdžiai rodo, jog į šypsnį gyviausiai reaguoja netgi mažyčiai kūdikiai, kurie savo proteliu dar negali aprėpti ap-

ŽELIGOVSKIADA, 1920 M.

ALGIRDAS BUDRECKIS

Šių metų spalio 8 d. Želigovskio smurtui sukanka keturiasdešimt metų. Prieš keturiasdešimt metų įvyko Želigovskiada, ar kaip lenkai vadina Wilenszczyzna. Ką reiškia šis įvykis lietuvių tautai? Lietuviai žiūri su liūdesiu ir su pasididžiavimu į Želigovskiadą: su liūdesiu, nes šiuo įvykiu lenkai pagrobė ir pavergė Lietuvos istorinę sostinę Vilnių devyniolikai metų, su pasididžiavimu gi todėl, kad lietuviai savo dydvyriškumu ir atkaklumu sustabdė ir sumušė Želigovskį, ir būtų jo kariuomenę visiškai išblaškę, jei ne prancūzų kontrolės komisija.

Šio rašytojo tikslas nėra atplėšti senas lietuvių lenkų santykių žaizdas; jos ir po keturiasdešimt metų nebėra užgijusios, šio rašytojo tikslas yra paminėti Želgovskiados keturiasdešimt metų sukaktį.

1920 m. rugpjūčio mėn. visa Lietuva jau buvo išlaisvinta ir ruošėsi laimingam gyvenimui pagal naują demokratinę santvarką. Gedimino kalne didingai plėvesavo lietuviškoji trispalvė. Lenkų rusų karas dar nebuvo nulemtas ir lenkai bijojo perdaug erzinti lietuvius. Rugpūčio mėn. vidury į Kauną buvo atvykę lenkų įgaliotiniai, kurie siūlė lietuviams užimti maždaug Nemuno liniją nuo Gardino augštyn ir nieko neleisti: nei bolševikų, nei lenkų. Tą liniją jie sutiko garantuoti. Bet šitie atstovai, įtarti šnipinėjimu, Lietuvos krašto apsaugos ministerio įsakymu, kitiems vyriausybės nariams nė nežinant, buvo suimti ir ištremti į Vokietiją.

Rugpjūčio pabaigoj lenkų kariuomenė sumušė prie Varšuvos ją atsivijusią raudonąją rusų armiją ir ėmė stumti iš Lenkijos. Rusai visu frontu traukėsi. Štai, laimėjusi kovas su bolševikais, lenkų kariuomenė ėmė pulti ir Lietuvos žemes. Pažymėtina, kad pačių lenkų nepriklausomybė vos ant plauko bekybojo, kai rusai buvo priėję net iki Varšuvos. Lenkai tuomet visais balsais šaukė, kad gelbėkite, štai žūstame, štai mūsų sostinę bolševikai nori užimti. Bet laimėję ir patys išsigelbėję tuojau viską vėl užmiršo ir ėmė smaugti lietuvius.

Lenkai skelbė, jog lietuviai esą Rusijos talkininkai, ir girdi, yra pasigrobę Vilnių ir 'kitus Lenkijos kraštus'. Rugpjūčio pabaigoje lenkai puolė lietuvių kariuomenę, išretintą palei plačią Lietuvos sieną.

Rugsėjo mėn. pradžioje lenkai, sutraukę di-

---

linkos reiškinių. Besišypsantiems į juos — jie atsidėkoja savuoju šypsniu ir kūdikiška meile.

Žmonių prigimtis diktuoja jiems būti saulėtiems ir linksmiems, nes tokioj nuotaikoj — daug lengviau žengti rūpesčiais nuklotu šios žemės keliu. Deja, gyvenimas yra linkęs — vis mokyti žmones atvirkščių veiksmų . . .

Šypsnis veide, gera nuotaika ir taikios intencijos kitų atžvilgiu — yra gražiausi ir geriausi žmogaus palydovai. Juk sakoma, kad: "Su besijuokiančiuoju — visas pasaulis juokiasi, su liūdinčiuoju visas pasaulis liūdi" . . . .

Blogiausia jog mes pučiame (kaip tas vėjas), kai reikia šildyti (kaip saulutei), mes raukomės, kada turime šypsotis ir rodyti atlaidų veidą . . .

Susinervinimo ir pykčio atvejais, kažkas patariа labai gerą vaistą: "Supykai? — Bėk prie veidrodžio ir pasižiūrėk, kaip tu atrodai?" Žinoma, šito patarimo "pikčiurnos", anaiptol, nepaklausys. Bet jei paklausytų — gal jiems tas pagelbėtų . . . .

Daugelis linkę nusiskųsti, jog kiti į juos nesikreipia nuolaidžiu tonu. Deja, ir šiame atvejuje užmirštame savęs pasiklausti: o gal ir aš seniai užmiršau šypsotis?. . .

Besišypsantis veidas labai retai nepajėgia į save patraukti netgi šalčiausių, tiesiog, ledinių, širdžių. Žmonių šypsniai — turi tokią jėgą, kuri tirpdo kiečiausius ledus ir veda į gražiausį tarpusavio sugyvenimą.

Kiekvienas žmogus juk nenori daugiau rūpesčių, negu jis jų turėjo arba turi. Todėl ir nebūk priežastimi jo rūpesčius didinančia. Geriau pasistenk tuos rūpesčius sumažinti, juos prasklaidyti ir kaimyno nuotaiką praskaidrinti. Nepraeik pro jį taip susiraukęs, tarytum sakydamas, jog tavojo gyvenimo sunkumai — būtinai turi būti pasidalinti su tuo, kuris stebi tavo veidą . . .

Pasakaitės apie saulę ir vėją metodas—gali paveikti tarpusavio lietuvių sugyvenimą gerojon pusėn ir atnešti gražių žiedų. O tie žiedai —duos ir vaisių.

Su šypsniais veiduose, atviromis širdimis ir meile vieni antriems dirbdami — atsieksime gražiausių vaisių ir greičiau sulauksime savo Tėvynės laisvės ryto.

delę kariuomenę, išstūmė lietuvius iš Augustavo ir apylinkių. Lietuvių kariuomenė turėjo trauktis. Lenkai vis stūmėsi pirmyn. Lietuva iš savo pusės kreipėsi į Tautų Sąjungą. Prasidėjo byla Tautų Sąjungoj. Jau 1920 m. rugsėjo 4 d. Lenkijos užsienių reikalų ministeris Grabskis Paryžiuje viešai atsisakė Vilniaus Lietuvos naudai. Viskas daryta buvo tik akių dūmimui. Derybos su lenkais Kalvarijoje rugsėjo mėn. 15-18 d. dėl laikinosios demarkacijos linijos pasibaigė niekais.

Bet ir lietuviai nesnaudė: jie puolė ir atsiėmė eilę miestelių. Prasidėjo jau tikras karas. Rugsėjo 22 d. lenkų dvi kavalerijos brigados ir dvi pėstininkų divizijos ties Gibais (Seinų srity) pralaužė lietuvių frontą ir užėjo iš užpakalio. O kai, besivydami bolševikus, lenkai ties Druskininkais persikėlė per Nemuną ir užėjo lietuviams iš kairiojo sparno — lietuvių kariuomenės būklė dar labiau pablogėjo: dalis lietuvių kariuomenės buvo visai atkirsta nuo savųjų. Pagaliau ėjo kiti nepasisekimai: spalio 1-2 d. lenkai sumušė lietuvių kariuomenės dalį netoli Lazdijų: spalio 3-4 d. užėmė Varėnos stotį, kur paėmė lietuvių šarvuotą traukinį. Iki spalio 14 d. ėjo sunkios kovos su lenkais dėl Varėnos. Tuo būdu, lenkams užėmus Varėną, Suvalkų krašte sugrupuotai lietuvių kariuomenei buvo atkirstas tiesioginis kelias į pavojuje atsidūrusį Vilnių. Deja, lietuvių kariuomenės vadovybė nedėjo jokių pastangų stiprinti savo pozicijas ties Vilniumi.

Lietuvai prieš tuos žygius protestuojant, lenkų vyriausybė siuntė jai ultimatumus ir savo žygius aiškino karo būtinumais kilusiais kovojant su rusais, net kaltino lietuvius bendradarbiaujant su jais. Pagaliau, Tautų Sąjungai tarpininkaujant, Lenkija vėl pasiūlė Lietuvai derybas Suvalkuose rugsėjo 29 d. Lietuvos vyriausybė, ir šį kartą, tikėdamasi geruoju susitarti, sutiko.

Spalio 7 diena buvo nustatyta kaip derybų data. Taciau veidmainiški lenkai iš anksto tarėsi kaip būtų patogiau sulaužyti dar nepasirašytą sutartį! Spalio 6 d. paties maršalo Pilsudskio traukiny, Gardine, įvyko lenkų kariuomenės vadovybės nepaprastas posėdis, kuriame dalyvavo pats Pilsudskis, lenkų generalinio štabo informacijos skyriaus pareigūnai ir P.O.W. lietuvių reikalų šefo Janusz Jedrejewiczo vadovaujantis P.O.W. antrasis skyrius. Nežiūrint būsimųjų Suvalkų derybų rezultatų, susirinkusieji karininkai suplanavo Želigovskio žygį prieš Vilnių.

Ir štai spalio 7 d. į Suvalkus atvyko lietuvių bei lenkų delegacijos vesti derybas. Lietuvių delegacijai pirmininkavo generolas leitenantas M. Katche, nariai — Mykolas Biržiška, Bronius Balutis, Voldemaras Čarneckis ir majoras Aleksandras Šumskis, be to, dar buvo ryšio karininkas kapitonas Gerulaitis. Iš lenkų pusės — plk. M. Mackevičius ir J. Lukosevičius. Iš tikrųjų nei Mackevičius, nei Lukosevičius nežinojo apie Pilsudskio sąmokslą, ir jie abudu buvo atvykę Suvalkuosna rimtai derėtis.

Derybos ėjo rusų kalba Suvalkų teismo salėje. Nuo sienos į lietuvius žiūrėjo lenkų erelio ir paties Pilsudskio portretai. Ant gretimo stalo stovėjo pastatytas kryžius. Prie to stalo sėdėjo tik atvykę didžiųjų valstybių atstovai ir sekė derybas. Derėtasi rimtai, kad ir karštai, dėl kiekvieno kaimo, dvaro ar kalnelio, pro kurį turėjo būti nužymėta demarkacijos linija tarp lietuvių ir lenkų kariuomenių.

Pagaliau lietuviai pasirašė su lenkais sutartį, kuri pravedė demarkacijos liniją per Eišiškes — Bastūnus; Vilnius liko Lietuvai! Linija už Bastūnų buvo palikta nustatyti vėliau, kai rusai pasitrauks iš tos srities. Kartu buvo sutarta sustabdyti visas kovas tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ir pasikeisti belaisviais. Varėnos stotyje lenkai apsiėmė praleisti lietuvių traukinius į Vilnių, tik be kariuomenės ir be karo medžiagos transportų. Sutarties vykdymo priežiūra buvo atiduota tada į Suvalkus atvykusiai Tautų Sąjungos kontrolės komisijai. Pati sutartis turėjo galioti, ligi visi ginčo klausimai tarp Lietuvos ir Lenkijos bus galutinai išspręsti.

Bet jau tą pačią dieną, spalio 7 d., buvo girdėti ateinančios audros griaustinis: lenkų karininkai Varanavos štabo pareiškė jog jie nusistatė užimti Vilnių, nežiūrint "valdžios sutikimo". Jie nebūsią pabauginti Antantos lojimo.

1920 m. spalio 8 d. maršalas Pilsudskis įsakė majorui M. Koscialkovskiui ruoštis pulti Vilnių. Koscialkovskis su V. Rackevičiaus pagalba iššaukia "Lietuvių - gudų" diviziją.

O, kas ta "Lietuvių-gudų" divizija? 1918 m. gruodžio mėn. buvo suformuota "Lietuvių-gudų" divizija iš 9 pėstininkų pulkų: Vilniaus, Kauno, Suvalkų, Gardino, Lydos ir t.t., 4 kavalerijos pulkų (Užnemunės, Antrasis Vilniaus, lietuvių 3-čias ir totorių raitelių (Tatarska jazda) pulkas. Nors dauguma divizijos kareivių buvo galiciečiai, poznaniečiai ir varšuviečiai — žodžiu didlenkiai — buvo ir nemaža sulenkėjusių parsidavusių lietuvių gudų ir Vilniaus krašto totorių. Tie sulenkėję vilniečiai davė tai divizijai lietuvių-gudų atspalvį. Po mūšio ties Vysla (rugpjūčio 15 d.) Lietuvių gudų divizija staiga gavo slaptą įsakymą pasiruošti žygiui į Vilnių.

Divizija per Augustavą, Druskininkus, Ežeronis, Berštus ir Vosyliškes traukė į Dzitros krantus. Lydoje, spalio 8 d., per pietus pas kleboną susirenka Pilsudskis ir kiti karo vadai. Pilsudskis jiems taria:

— Už mūsų kraują primeta mums Kurzono liniją. Lenkija turi baigtis kažkur palei Gardiną. Vilniuje esama jaunimo ir visur esama jaunimo. Jis supras, jums pagelbės. Už jūsų veiksmus aš kaip Lenkijos vyriausias vadas (naczalny wodz — *A. B.*) negaliu imtis atsakomybės, negaliu duoti įsakymą. Atlikite tatai savo rizika ir savo atsakomybe. Tepatariu Vilniaus pulko kovose nenaudoti, palikite jį mūšiams pačiame Vilniuje. Generolas Želigovskis netrukus atvyks ir perims vadovybę.

Pilsudskis buvo paskyręs generolą Lucijoną Želigovskį (Lucjan Želigowski) Lietuvių-gudų divizijos vadu. Barzdotasis Želigovskis — kaip ir pats Pilsudskis — buvo sulenkėjas lietuvis iš Vilniaus krašto.

Lietuvių gudų divizijai iškelta toks šūkis — "Ojczyznę trza poszerzyc" (Tėvynę reikia praplėsti). Želigovskiada prasideda. Vienas divizijos žygio tikslas Bastūnai, antras Varanavas. Dalis lenkų kuopų jau Eišiškėse. Įsakymai jau duoti. Pagrindinės Želigovskio jėgos į Vilnių eina plentu per Šližiūnus ir Rudaminą. Atsarginiai daliniai iš Eišiškių traukia Rudininkų giria ir sustoja prie geležinkelio tunelio Paneriuose.

Lietuvių aviacija lenkų fronte tada jau buvo gana aktyvi. Žvalgomojo skridimo metu leitenantui Jakščiui pavyko išaiškinti Vilniaus link bėjudančias dideles gen. Žaligovskio kariuomenės jėgas. Tačiau lietuvių karo vadovybė, nelaukdama ir nesitikėdama šio žygio, Jakščio pranešimą palaikė jo paties fantazijos kūriniu ir nesiėmė jokių priešveiksmių.

Kruvinos kautynės įvyko tarp lenkų ir lietuvių 16 verstų fronte nuo Vilniaus pietų link. Abidvi kariuomenės turėjo daug nuostolių. Lietuviai visai to nelaukė ir neturėjo ten pakankamai jėgų atsilaikyti. Lietuvių Vilniuje tebuvo vos 3 batalionai.

Lenkai greitai užėmė Ašmeną ir Salų geležinkelio stotį, nukirsdami geležinkelio susisiekimą tarp Maladečinos ir Vilniaus. Lietuvos kariuomenė, išmėtyta ilgame fronte nuo Rytų Prūsų negalėjo parodyti rimto pasipriešinimo. Lietuvių karo vadovybės padaryta didelė klaida, kad ji nepasirūpino tinkamai pridengti Vilnių. Nors Vilnių apginti gal ir nebuvo galima, ber labai negražu buvo pasaulio akyse, kad Lietuva atidavė savo sostinę beveik be pasipriešinimo.

Visos lietuvių valdžios įstaigos, prieš porą savaičių nuvykusios į Vilnių, turėjo skubiai pasitraukti palikdamos daugybę inventoriaus. Vilniuje pasiliko tik vietinės milicijos ir miesto administracijos skyriai. Prancūzų karinis atašė Rebaulas buvo įgaliotas laikiniu Vilniaus gubernatorium.

Dr. J. Šaulys, prancūzų konsulas M. Cournfau, ir prancūzų bei anglų karininkai nuvyko į frontą patirti padėtį. Lietuviai turėjo pasitraukti. Lenkams palankaus plk. Chardigny vadovaujama Tautų Sąjungos komisija tik sekančią dieną išvyko iš Suvalkų į Varėną karo padėties tirti.

Popiet lietuvių ariergardas apleido Vilnių, besitraukdamas Maišiagalos link. Su lietuviais pasitraukė daug vietos žydų, nes jiems anksčiau teko išgyventi lenkų išsišokimus. Tuo-

Lietuvių karininkų grupė fronte, Gardino apylinkėse 1920 m.

Lietuvos karo lėktuvai fronto aerodrome prie Ukmergės — Iš H. Bezumavičiaus rinkinio

met daug žydelių, tapdami benamiais ir beturčiais, įstojo savanoriškai į lietuvių kariuomenę.

Prieš įžengiant į Vilnių, Želigovskis ir jo štabo viršininkas pasiuntė "atsistatydinimo iš kariuomenės notas" lenkų kariuomenės vadovybei, pareikšdami jog jie esą "maištininkai". Atmesdamas laikino Vilniaus gubernatoriaus Rebaulo pasiūlymą padaryti Vilnių laisvu miestu, Želigovskis veržėsi Vilniun. Penktadienį spalio 8 d. įžygiavo į Vilnių. Kaikuriose gatvėse buvo susišaudymai su besitraukiančiais lietuviais. Želigovskis iškilmingai paskelbė laikinos "Vidurinės Lietuvos" (Litwa Srodkowa) vyriausybės sudarymą, kurios galva tapo lenkų nacionalistas Abramovič. Taip pat Želigovskis su savo "vyriausybe" pasirašė puošnią deklaracija, kuri atmetė lietuvių-rusų taikos sutartį ir kuri pareikalavo apsisprendimo teisės.

Tą patį vakarą generolas Sikorskis, lenkų šiaurės fronto vadas, pranešė spaudai, girdi, Želigovskis buvo priverstas išpildyti savo karių reikalavimą užimti "lenkišką" Vilnių. Lenkai tuomet pranešė lietuviams, kad jie pasiruošę derėtis su jais Varėnoje ir išspręsti šitą ginčą.

Štai, kaip matome, vos dviem dienoms praėjus, pamynęs po kojų Suvalkų sutartį, "maištininkas" gen. Želigovskis užgrobė Vilnių. Šiandien yra žinoma, kad generolas Želigovskis vykdė paties Pilsudskio įsakymus. Todėl apie jokį maištą negali būti nė kalbos. Gen. Želigovskis sulaužė ne tik Suvalkų sutartį, abiejų pusių pasirašytą, Vilnių neginčijimai paliekant Lietuvoje, sulaužė ir Lordo Kurzono sukurtąją liniją, kuri lenkų buvo priimta ir pasirašyta 1920m. liepos 11 d. Šią sutartį Santarvės vardu pasirašė britų, italų, prancūzų ir japonų atstovai.

Šiandien lenkai sako, jog Suvalkų sutartis buvusi didžiausia jų klaida. Lenkai tada jau visai sumušę bolševikus, niekuomet nebūtų pasirašę tos sutarties, jei ne Tautų Sąjungos ir didžiųjų valstybių spaudimas. Tas spaudimas buvo toks didelis, jot lenkai negalėjo prieš jį atsispirti. O iš kitos pusės, nenorėdami atsisakyti nuo Vilniaus ir anksčiau buvusių jų okupacijoj žemių, lenkai pasirinko apgavimo kelią.

Paėmęs Vilnių, Želigovskis nesustojo. Pagal jo mąstymą lietuviai negausūs, prastai ginkluoti ir išsklaidyti kuopomis ilgame kelių šimtų kilometrų fronte Želigovskio divizijoms negalės rimtai pasipriešinti. Be to Lietuvių kariuomenė sukoncentruota pietuose; ji negali skubiai traukiniais persikelti į šiaurę, nes Varėnos stotis lenkų rankose. Tarp Vilniaus ir Kauno tik keli lietuvių šaulių bei partizanų daliniai.

Želigovskio kariuomenėje kyla naujas šūkis: "do Kowna" (į Kauną). Judrūs lenkų kavalerijos daliniai veržėsi tolyn, į šiaurę ir į vakarus. Spalio 10 d. Želigovskio įsibrovėliai paima Švenčionis. "Broliai" latviai tuo tarpu užima Gelauką, Liepojos—Daugpilio geležinkelio linijos stotį, 30 kilometrų nuo Daugpilio, ir pareikalauja, kad lietuviai evakuotų Ilūkštę (Alūkstą).

Lietuvių kariuomenės daliniai skubėjo šiaurėn. Visur partizanų ir šaulių būriai pasipriešino lenkams. Lenkai veržėsi senosios demokacijos linijos link. Lenkų jėgos, sudarytos iš

pėstininkų, raitininkų ir artilerijos dalinių, buvo gerai ginkluotos.

Spalio 10 d. Kaune prasidėjo masinė kariuomenės mobilizacija ir naujokų ėmimas. Lietuviai ruošėsi į griežtą kovą su lenkais. Tą pačią dieną Kauno policija susekė lenkų dvarininkų sąmokslą nukirsti geležinkelio susisiekimą tarp Kauno ir Virbalio ir tuo būdu sulaikyti amunicijos traukinius iš Rytprūsių.

Nuo spalio 16 d. iki spalio 17 d. ryto įvyko žiaurios kautynės fronte, tarp Vilniaus ir Kauno. Lenkų didelės jėgos su šarvuočiais puolė ir paėmė Rykantų geležinkelio stotį. Buvo daug nuostolių. Tuo pačiu laiku lenkai užėmė Valkininkus. Kitas lenkų sparnas žygiavo palei geletinkelį Daugpilio kryptimi. Latviai žygiavo pietuosna, paimdami Lūkštę. Nors Želigovskio kariuomenė viešpatavo Vilniuje tik aštuonias dienas, per tą trumpą laiką 30 žydų buvo sušaudyti, keliasdešimt sužeisti. Lenkai, įtardami Vilniaus žydus esančius lietuvių bendradarbiais, vykdė pogromą apiplėšdami jų krautuves. "Katalikiški" lenkai taip pat sušaudė kelis lietuvius kunigus ir vieną pakorė. Vilniaus apylinkių vyrai buvo durtuvų verčiami įstoti į Želigovskio eiles. Provincijos gyventojai buvo priversti priimti kvitukus, užuot pinigus, už rekvizuotą maistą.

Spalio 21 d. Želigovskiada buvo sukėlusi paniką Kaune. Lenkų įsibrovėlių kariuomenė jau siekė 40.000 ir nuolat gaudavo medžiagos ir pagalbos iš Lenkijos. Spalio 26 d. lenkai puolė lietuvių kariuomenę Ukmergės kryptimi. Po kruvinų kautynių jie pralaužė frontą ir užėmė Sirvintus, Giedraičius ir kitas vietas. Po trijų dienų, lenkai puolė visu frontu, vėl prasilauždami prie Ukmergės.

Lietuviai ruošėsi evakuoti Kauną ir perkelti karo medžiagą į Šiaulius. Spalio 1 d. Kaune atsidarė karinė raštinė priimti vokiečių savanorius, kurie atplaukė iš Rytų Prūsų. Daug ginklų bei amunicijos buvo atvežta iš Prūsų. Nemaža lietuvių prūsų ir vokiečių avantiūrininkų įstojo į lietuvių kariuomenę. Buvęs Vokietijos kancleris Mulleris, prakalboje Reichstage, pareiškė, girdi, 10-15,000 sunkiai ginkluotų vokiečių peržengė valstybės sieną pagelbėti lietuviams. Žinoma, tų savanorių skaičius buvo žymiai mažesnis. Tačiau jų įstojimas į lietuvių kariuomenę pakėlė lietuvių ūpą ir viltį lenkams pasipriešinti. Buvo ir tokių atsitikimų, kad apyseni patriotiniai kunigai įsirašė į kariuomenę ir tuo paskatino lietuvių mobilizaciją!

Kova dėl Vilniaus ėjo ir diplomatiniuose baruose. Spalio 11 d. įvyko lenkų kabineto posėdis apsvarstyti Želigovskio žygį. Lenkai, nebegalėdami niekuo pateisinti tokio savo elgėsio, sugalvojo "sukilimo" pasaką. Esą, atsiradęs jų kariuomenėje generolas maištininkas Želigovskis ir savavališkai užėmęs Vilnių. Jo kariuomenė (2 pėstininkų ir 1 raitininkų divizija), esą taip pat sukilusi. Tą pačią dieną lenkų kariuomenės generalinis štabas pranešė, kad Želigovskis yra "nepaklusnus" savo fronto vadui Sikorskiui. Lenkų užsienio reikalų ministeris Sapieha (kilęs iš lietuviškos bajoriškos šeimos) pasiūlė lietuviams derėtis su jais Varėnoje spalio 1 d. Prancūzai, palaikydami lenkus, pradėjo šmeižti Lietuvos vyriausybę, kuri, jų žodžiais, palaikanti ryšius tarp Sovietinės Rusijos ir Rytų Prūsijos.

Kad Varšuva turėtų formalų atsakymą, buvo sudaryta, nuo Varšuvos nevapriklausoma, "Vidurinės Lietuvos" valdžia. Lietuvių diplomatijai pavyko sukelti ir Tautų Sąjungoje ir didžiose valstybėse griežtą Želigovskio smurto pasmerkimą. Britų ministeris lordas Cecil gen. Želigovskio žygį parlamente apibūdino kaip negirdėtą tarptautinį skandalą. Ne tik Londone, bet ir Paryžiuje lenkai turėjo išgirsti daug nemalonių žodžių. Tautų Sąjungos pirmininkas Leonas Bourgeois, laiške lenkų atstovui prie Tautų Sąjungos, 1920 m. spalio 14 d., pasmerkė Želigovskio žygį kaip duotų Tautų Sąjungai pasižadėjimų laužymą. Bet toliau žodžių bei protestų eiti niekas negalvojo. Tautų Sąjunga turėjo problemą, nes jokia Santarvės valstybė nepripažino Lietuvos, ir štai Lietuvos valstybės sienos nenustatytos.

Lenkai visiems iškilmingai tvirtindavo, jog Želigovskis tikrai sulaužęs paklusnumą, ir jie nieko nesą čia kalti. Lenkai taip pat sakė, kad Želigovskis tik peržengė zoną, kurią Suvalkų sutartis nepalietė. Žodžiu, Želigovskis neperžengė nustatytos linijos, bet apėjo aplink tos linijos rytinį galą. Tačiau tas nepakeitė fakto, kad *status quo* pakeitimas sulaužo sutartį. Ir nors jų tvirtinimams maža kas tetikėjo, tačiau įrodyti jų melo irgi nebuvo galima. Be to, lenkai grasino karu toms valstybėms, kurios drįstų įsikišti į "Vidurinės Lietuvos" reikalus.

Spalio 14 d. Lietuvos vyriausybė atsiliepė į Sapiehos notą, sutikdama derėtis su sąlyga, kad visų pirma, lenkų kariuomenė evakuos Vilnių. Lietuvos vyriausybė taip pat pareikalavo, kad lenkų vyriausybė pareikštų savo poziciją Želigovskio ir Abramovičiaus "valdžios" reikalu. Lenkų ministeris pirmininkas Witos, kalbėdamas lenkų seime, pareiškė, kad jis nepalaiko Želigovskio žygio, nes pastarasis nebuvo vadams paklusnus; tačiau Witos pabrėžė, kad Len-

kija gins naują valstybę (suprask: pagrobtąjį Vilnių).

Sekančią dieną britų ir prancūzų ministeriai lankė vyriausią vadą Pilsudskį ir tarėsi su juo apie Vilnių. Po to, Pilsudskis tarėsi su ministeriu pirmininku Witos, kunigaikščiu Sapieha ir kitais. Pasikalbėjimų pasekmė — lenkai pasiuntė du pulkus "nuversti Želigovskį". Iš tikro tų pulkų tikslas buvo sustiprinti Želigovskio jėgas. Tuomet Želigovskis pasiuntė ultimatumą Kaunui, pareikalaudamas, kad lietuvių kareiviai pasitrauktų 20 kilometrų į vakarus, anapus Vilniaus-Gardino geležinkelio.

Spalio 16 d. Paderevskis praneša, kad jis apleis Paryžių išvykdamas Varšuvon pranešti vyriausybei, kad Tautų Sąjungai nepatinka lenkų žingsnis Lietuvoj. Spalio 17 d. anglų chargė ir prancūzų ministeris, paskirti Varšuvon, įteiktė lenkų vyriausybei jungtinę prancūzų-anglų notą, kuri pareikalavo, kad lenkai aiškiai pasmerktų Želigovskio žygį ir sustabdytų karą. Spalio 18 d. Paderevskis sugalvojo pasilikti Paryžiuje ir toliau tarnauti "lenkų interesams". Lenkų vyriausybė nepriėmė lietuvių pasiūlymą derėtis, su ta sąlyga, kad visų pirma, Želigovskis apleistų Vilniaus kraštą.

Želigovskis įsibrovęs į Vilnių, jau kitą dieną išblaško lietuviškąją spaudą. Bet spalio 21-22 d. Vilnių tikromis žiniomis aprūpino atskridę Lietuvių lakūnai, skleisdami atsišaukimus. Lenkai drįso protestuoti Tautų Sąjungos kontrolės komisijai, jog lietuviai bombarduoją Vilnių.

Lapkričio 1 d. lietuviai pravedė priešpuolį šiaurės fronte ir atsiėmė iš lenkų Giedraičius ir Dubingius, pridarydami lenkų kariuomenei daug nuostolių. Lietuvių artilerija, lapkričio 2 dieną, atmušė atvykusio iš Antakalio stoties lenkų šarvuoto traukinio puolimą. Tą dieną vyko smarki kova visame fronte. Lenkų artilerija iššovė iki 3000 šūvių. Lenkų aviatoriai bombardavo Ukmergę, sužeisdami ir užmušdami daug nekaltų žmonių.

Lapkričio 5 d. lenkai, žygiuodami šiaurės kryptimi užėmė Linkmenis ir Labanorą. Kaikurie jų daliniai įžygiavo į Dūkšto stotį ir priėjo prie Zarasų ir Turmanto. Latviai tuomet sutelkė daug kariuomenės nuo Daugpilio pietų link, nes jie bijojo Želigovskio veržimosi į šiaurę. Kauno fronte Želigovskio "savanoriai" veržėsi tolyn už Vievio. Pagaliau lietuviai sulaikė tą lenkų ofenzyvą. Kaunas atsiduso ir atidėjo evakuacijos planus. Iš Prūsų į Kauną vis plaukė amunicija ir ginklai, draugiškų prūsų paimti iš vokiečių sandėlių. Taip pat vis plaukė prūsų savanoriai. Lietuvos vyriausybė net bijojo, kad jų tikslas yra plėšikauti.

Ir Tautų Sąjungos taryba pradėjo rūpintis apie vokiečių kariškių buvimą Lietuvoje. Lapkričio 9 d. Tautų Sąjungos komisijai buvo įsa-

Divizijos štabas žygyje į frontą

kyta vykti Lietuvon patirti ar esą vokiečių dalinių Lietuvoje. Komisijai taip pat buvo įsakyta patikrinti lėktuvų bombardavimus ir sustabdyti lietuvių-lenkų susidūrimus. Lenkų vyriausybė komisijai davė keturis automobilius. Tuo pačiu laiku, Želigovskio atstovai tarėsi su latviais, jiems pareikšdami, kad Vidurinė Lietuva nori užmegzti draugiškus santykius su Latvija.

Lapkričio 10 d. Želigovskis pradėjo naują ofenzyvą. Sekančią dieną, po smarkių kautynių lenkai užėmė Smalvus ir Turmantą (šiaurės sektoriuje). Kautynės tęsėsi ties Zarasais. Nors lenkai smarkiai puolė tame sektoriuje, tačiau jie nepaėmė Zarasų.

Sekmadienį, lapkričio 14 d., lenkų lakūnai žiauriai bombardavo Kauną, užmušdami daug neapsaugotų vaikučių. Apie 11 valandą ryto lenkų lėktuvai bombardavo Ukmergę. Viena lenkų bomba pataikė į Ukmergės bažnyčią, pralūždama stogą ir sprogdama klūpančių parapijiečių tarpe. Šis netikėtas "kariškas žygis" sužeidė ir užmušė nemaža žmonių.

Lapkričio 15 d., plk. Chardigny vadovaujama Tautų Sąjungos komisija, pranešė lietuviams, kad ji atvyks Kaunan tikslu baigti paliaubas, lapkričio 21 d. 9 val. ryto.

Latviai supratę, kad Želigovskio kariai žygiuoja Daugpilio link, lapkričio 16 d. pasisiūlė gelbėti lietuviams. Latviai pareiškė, kad jie ruošis padėti ginti Kauną, jei lietuviai padės jiems ginti Daugpilį prieš lenkus.

Įvyko lyg ir komediškas atsitikimas šiame kare. Lapkričio 17 d. lietuviai vos neapšaudė Tautų Sąjungos kontrolės komisijos narius, kai tie peržengė lenkų apkasus eidami lietuvių link. Būta nesusipratimo: kaip anksčiau buvo minėta, kontrolės komisija vyko Kaunan su abiejų kariuomenių vadovybių sutikimu praleisti ją per frontą nustatytu laiku. Rodos, kad kelias buvo prastas, ir komisijos nariai, apleisdami savo automobilius, pasuko kitu, nesutartu keliu. Jie netikėtai užėjo ant lietuvių apkasų. Lietuviai įtardami, jog čia lenkų žvalgai, juos pasveikino šautuvų bei kulkosvydžių ugnimi. Komisarai pasislėpė už kaupų. Pagaliau vietinė bobelė perėjo skersai karo lauką, nuėjo pas lietuvių komandantą ir, kalbėdama už kontrolės komisiją, pranešė, kad "priešai" dėvėjo alijantų uniformomis. Susigėdęs komendantas atsiprašė ir leido kontrolės komisijai tęsti kelionę į Kauną.

Lapkričio 17 d. lietuviai atmušė lenkus Kauno fronte ir atsiėmė Rykantus. Želigovskio kariuomenė, norėdama užimti svarbesnius susisiekimo kelius ir tuo būdu atkirsti lietuvių kariuomenę nuo Kauno, kur tuomet buvo jos augščiausioji vadovybė, didelėmis jėgomis puolė lietuvių kariuomenės kairįjį sparną ir užėmė Dubingius, Giedraičius ir Lyduokius.

To puolimo metu ypatingai skaudžiai nukentėjo lietuvių kariuomenės II divizija, kurios vadas gen. Nastopka pateko į lenkų nelaisvę. Į jo vietą tuoj buvo paskirtas gen. štabo plk. Adamkavičius. Gavęs įsakymą vadovauti II-jai divizijai, Adamkavičius ilgai ieškojo tos divizijos štabo likučių. Važinėdamas nuo vieškelio prie vieškelio, tikrindamas pasikalbėjimus telefono laidais, jis pagaliau išgirdo besikalbant 4-to ir 7-to pulko vadus. Iš to pasikalbėjimo jam pasisekė sužinoti apie lietuvių kariuomenės dalių dislokaciją ir susirišti su tomis dalimis.

Suvalkų sutarties skyriaus kertelė Vytauto D. Karo Muzėjuje Kaune

Algirdėnai Giedraičių kautynėse R. Hoppo pav.

Buvo imtasi divizijos štabo ir kariuomenės dalių tvarkymo darbo.

Bevykdant tvarkomuosius darbus, lietuvių kariuomenę ištiko naujas smūgis. Lapkričio 17d. lenkų raitininkai prasilaužė Giedraičių rajone ir nužygiavo Balninkų-Kurklių kryptimi. Taip pat ėmė veržtis Anykščiai ir Kavarsko kryptimi. Šis antpuolis, tiesa, nebepajėgė vėl suklaidinti ir išblaškyti lietuvių kariuomenę, bet jis buvo labai pavojingas ir todėl teko imtis skubių energingų priemonių. Po lenkų raitininkų prasiveržimo reikėjo laukti lenkų kariuomenės naujų puolimų, o tai būtų buvę iš tikrųjų, labai pavojinga.

Viskas, rodos, buvo paruošta lenkų laimėjimui. Vilnius smurtu užimtas. Šarvuotas lietuvių traukinys "Gediminas" nuo Lentvario atskirtas ir sužalotas, žygis per Ukmergę į Kauną geniališkai sugalvotas, lenkų raitininkai (totorių pulkas — "Tatarska jazda") veržėsi iki Kėdainių — žodžiu, lenkų žygiuotė į Lietuvos širdį atrodė it iškilmingas karinis paradas. Tiesa, lietuviai mušėsi atkakliai. Jau ištisus metus lenkai su jais kovojo ir gerai įsitikino, kad lietuvių ryžtas kartais pereina į įsiutusią drąsa...

Gavusi žinias iš stovėjusių ties Giedraičiais lietuvių dalių apie lenkų raitininkų prasiveržimą pro lietuvių frontą, Adamkavičiaus divizijos vadovybė tuoj sudarė to prasiveržimo likvidavimo planą. Lapkričio 19 d. 8 val. ryto iš divizijos štabo atitinkamų kariuomenės dalių buvo gautas šis įsakymas:

— Likvidavimui gilaus žymių priešo jėgų įsiveržimo link Kurklių ir toliau, reikia jiems atkirsti kelią užpakalyje, dėlto įsakau: vadui 8 pėst. pulko išsiųsti esantį Vidiškiuose batalijoną, kuriam veikti tarp upės Šventosios ir plento ir užimti Kurklius. Grupei priduoti būrį 5-tos baterijos. Batalijoną, esanti Ukmergėje, išsiųsti į Vidiškį atsargon, prie kurio pasilieka kita pusė baterijos. Mokoma kuopa palikti Ukmergėje...

Toliau tame pat įsakyme minimos kitos kariuomenės dalys ir joms paskirtieji kovos uždaviniai.

Nors visas įsakymas buvo tikslus, o jo įvykdymas davė gerų padarinių, vis dėlto divizijos štabas, norėdamas pats save patikrinti ir padrąsinti jo vykdytojus — atskirų kariuomenės dalių vadus, nutarė pakviesti į Ukmergę, kur tada buvo divizijos štabo būstinė, nesenai paskirtą armijos vadą gen. Silvestrą Žukauską. Pakviestas iš Ukmergės telefonu ir painformuotas apie padėtį fronte, gen. Žukauskas pasakė tuoj atvyksiąs, ir už poros valandų jo automobilis jau stovėjo prie Adamkavičiaus divizijos štabo.

Peržiūrėjęs įsakymą, žvilgterėjęs į padėtą ant stalo žemėlapį, gen. Žukauskas tarė: "Gerai, Galima vykdyti."

Bematant prasidėjo skambinimai telefonu dėlimis ir paruošimas raštu kalbamojo įsakymo.

Įsakymas ir pats gen. Žukausko atvykimas kaip tik buvo laiku. Tą pačią dieną lenkai pradėjo naują puolimą, ketindami išnaudoti po jų raitininkų įsiveržimo susidariusią būklę. Lapkričio 19-20 d. vakare, lenkai didelėmis jėgomis puolė lietuvius Musninkų ruože. Ten lietuvių postai su vietos gyventojų pagalba juos atrėmė. Vadovaujant gen. Žukauskui, kuris čia pat divizijos štabui teikė nurodymus, tris paras, beveik be poilsio ėjo kruvini mūšiai visame Širvintų-Giedraicių bare. Gen Žukauskas nuolat susisiekdavo su dalių vadais telefonu. Dešiniajame sparne veikė 4-tas ir 7-tas pulkai, kurie su visu uolumu ir kuo tiksliausiai vykdė divizijos štabo įsakymus. Kairysis sparnas, kurio centre buvo 2-as pulkas, reikalavo nuolatinių paraginimų. Gen. Žukauskas keliais atvejais, tikrino kairiojo sparno padėtį.

Štabo vadovybė dieną ir naktį nesumerkė akių. Visi skubėjo įvykdyti pradėtąsias operacijas kuo greičiausiai, nes žinojo, kad, be lenkų kariuomenės, kuri kiekvieną valandą ga-

ėjo gauti pastiprinimų, yra dar viena kliūtis— kontrolės komisija, galinti įsakyti nutraukti karo veiksmus lietuviams nepasiekus reikiamo tikslo.

Lapkričio 20 d. lietuviai perėjo priešpuolin, majoro Rėklaičio vadovaujamas vaidotėnų pulkas ties Širvintais trenkė lenkams didelį smūgį. 8-jo pulko ltn. Balnas su savo batalionu naktį apsupo ir sutriuškino dideles lenkų jėgas. Daug lenkų krito, tarp jų ir Gardino pulko vadas. Vaidotėnai paėmė daugiau kaip 200 belaisvių, lenkų brigados ir pulkų štabus, 2 patrankas, 9 minosvydžius, 20 kulkosvaidžių, 250 šautuvų, 150 arklių ir daug kito karinio turto. Pats gen. Želigovskis vos ištrūko palikęs Širvintuose net savo automobilį!

Jau atstumtas nuo Širvintų, Želigovskis pasiryžo dar kartą mėginti laimės ir atpirkti sutėrštą kario garbę ties Giedraičiais. Įvyko susirėmimas. Ne visi devyni lietuvių pėstininkų pulkai Giedraičių kautynėse dalyvavo. Kaikurie dar užtruko Širvintuose, Malėtuose, Želvoje, Ukmergėje, nes visu tuo plotu ėjo kovos su Želigovskio kariuomenės dalimis. Ir Giedraičių kautynės nebe viena diena buvo atliktos. Giedraičiai ėjo iš rankų į rankas. Antrasis Algirdo pulkas jau porą dienų prieš tai buvo išvaręs lenkus iš Giedraičių. Bet lenkai, gavę stambios paspirties, atsigriebė ir negausingą, lietuvių pulką atgal iš Giedraičių išstūmė. Pulko vadas majoras Petruitis pamatė, kad gresė didelis pavojus, nes lenkų pajėgos plaukte plaukė į Giedraičių apylinkes, ir šaukėsi pagalbos.

Generolas Žukauskas įsakė toliau esantiems lietuvių daliniams žygiuoti Giedraičių link tokiu manevru, kad galėtų priešą pulti iš šonų ir užnugario. Žygiuota nakčia ir anksti lapkričio 21 d. (7 val.) ryžtingai pulta iš visų šonų. Majoro Petruičio vedamas algirdėnų pulkas ir vėl išstūmė lenkus iš Giedraičių.

Dabar lietuviai šaudė lenkus iš dviejų šonų. Vienur kitur sutraškėjo kulkosvaidžiai. Atrodė lenkams bus riesta. Bet jie dar nenusileido. Kampu savo frontą susirikiavę, sustiprinę jį pirmiau pabėgusiais raitininkais, kurių dalį pavyko sulaikyti, lenkai iš naujo puolė lietuvius. Vėl užvirė smarki kova. Iš tolo pasirodė dar vienas lenkų raitininkų pulkas, taip vadinamoji "Tatarska jazda", skubotai atvykusi saviškiams į pagalbą.

Bet ir lietuviai paspirties susilaukė. Atvyko Butegeidžio pulkas. Ištroškę kovos, butegeidiečiai atkakliai šoko atakon. Bet kokiam įtemptam susirėmime ryžtingas, naujai pasirodžiusios jėgos puolimas visuomet nulemia mūšio likimą. Butegeidžio pulko puolimas buvo daugiau negu ryžtingas. Tai šaudydami, tai drutuvais durdami, butegeidiečiai bematant atkirto į kamšą įsivėlusį lenkų raitininkų pulką, kurio 250 karių veikiai pasidavė. Lenkų eilėse kilo netvarka. Pradėjo siūbuoti, krikti, ir kaikurios jų dalys pasileido bėgti. Panika užsikrėtė ir kitos dar bekovojančios dalys.

Lietuvių raitininkai puolė ne frontą, pro kurį būtų ir sunku prasiveržti, bet pasuko kiek dešinėn, lenkams kelią atkirsti. Lenkų vadas iš tolo juos pamatė ir suprato, kad dabar jau viskas baigta. Jau ties Širvintais jis buvo išbandęs lietuvių raitelių ataką. Antrukart ją išbandyti kaipo kariui, jam reikėjo, bet kaip vadui — tai jau kitas dalykas. Želigovskis turbūt pamanė, kad jo asmuo lenkų garbei dar tebereikalingas ir skubiai įsėdęs į automobilį nuvažiavo Vilniaus link. Lenkų raitininkai,kurie galėjo pasprukti, nujojo paskui savo vadą. Generolas Baranovskis alkanas pabėgo. Jo neliesti pietūs teko lietuvių štabui.

Sutriuškinta lenkų kariuomenė jau nebebandė trečiu kartu su lietuviais susiremti, ji paskubom traukėsi visu frontu. Prasidėjo lenktynės. Lenkai bėgo tiesiog, lietuviai vijosi užuolanka. Lenkai nesigailėjo arkliams pentinų, ir dauguma jų suskubo pasprukti. Bet paskutinės eilės susidūrė su lietuviais. Kas išliko gyvas, pakliuvo nelaisvėn. Taip visai lenkų kariuomenei buvo suduota skaudus smūgis.

1920 m. lapkričio 21 d. vakare, lenkams pasitraukus anapus Širvintų ir Giedraičių, lietuvių kariai džiaugėsi kovą laimėję. Džiaugėsi ir gen. Žukauskas apgynęs su jo vadovaujamais lietuvių kariais Lietuvą nuo didžiausio pavojaus.

Lietuvių kariuomenė galėjo net be didesnių kautynių atsiimti Vilnių ir galutinai likviduoti Želigovskiadą. Lenkai vis bėgo atgal, nebeturėdami vilties Vilnių išlaikyti. Varšuva puolėsi prie Santarvės: gelbėkite nuo žiaurių mušeikų. Lietuviai bolševikų talkininkai. Reikia juos sustabdyti!

Lapkričio 23 d. Paderevskis, pasikalbėjime su Paryžiaus laikraštininkais, neigė kaltinimą, kad lenkai pagelbsti Želigovskiui. Tačiau, iki gruodžio 1 d. Želigovskio kariuomenė Vilniaus krašte buvo sustiprinta iki 50,000 kareivių.

Kada lietuvių kariuomenė pradėjo Želigovskį mušti — plk. Chardigny vadovaujama Tautų Sąjungos kontrolės komisija prabilo. Kovose su Želigovskiu įsakoma laikytis defenzyvos. Kada anksčiau Želigovskio lėktuvai Ukmergėje metė bombas į minią — buvo tylu. Kada lietuvių lėktuvai pradėjo metyti atsišaukimus Vilniuje — Tautų Sąjungos kontrolės ko-

misija draudė lietuviams gintis nuo grobikų net atsišaukimais.

Kodėl Tautų Sąjungos kontrolės komisija — ar tiksliau Prancūzija, nes prancūzai vadovavo tai komisijai — buvo linkusi į lenkų pusę? Iš dalies, dėl to kad Prancūzija norėjo būti tikra, kad kilus naujam karui su Vokietija, būtų rytų sąjungininkas, kuris paspaustų vokiečius. Anksčiau tas vaidmuo teko rusams. Bet dabar Rusija subolševikėjo — buvo priešinga prancūzų interesams. Rytuose kilo nauja, dar katalikiška ir prancūzams palanki, valstybė —Lenkija. Jei prancūzai paremtų Lenkiją, ji taptų jų ištikima vasalė. Štai, prancūzai norėjo praplėsti savo naujos sąjungininkės ribas ir padaryti ją pirmos eilės galybe. Štai kodėl prancūzai rėmė, nors ir netiesiogiai, lenkų pretenzijas į Vilnių. Be to, lenkai skaitė Lietuvą Vokietijos pakalike, nes lietuviai jieškojo pagalbos iš vokiečių prieš lenkus.

Savo specialiame traukiny, Kaune, Tautų Sąjungos kontrolės komisija lapkričio 29 d. nustatė 12 mylių pločio neutralią juostą per Lietuvos žemių vidurį, palikdama Vilniaus ir Seinų kraštus lenkams prievartauti.

Lietuvos vyriausybė, pasitikėdama Tautų Sąjungos bešališkumu ir teisingumu, ir tą pasiūlymą, priėmė pabrėždama, kad tatai ji daranti, tenorėdama palengvinti lenkų kariuomenei atsitraukti iš Vilniaus ir įvykdyti Suvalkų sutartį. Lapkričio 30 d. Lietuvos vyriausybė Kaune pasirašė protokolą, baigiantį karą. Plk. Chardigny tuos rezultatus telegrafavo Tautų Sąjungos pirmininkui Leonui Bourgeois, kuris gavo tą žinią gruodžio 1 d. Karo paliaubos įsigaliojo lapkričio 30 dieną 12 val.

Tautų Sąjungai spaudžiant, 1920 m. gruodžio 1 d. 24 val. naktį sustabdoma mūšiai. Lietuvos kariuomenės generalinio štabo pranešimas: "1920. 12. 2 d. fronte ramu."

Gruodžio 4 d. lietuvių vyriausybė nesutiko spręsti Vilniaus klausimą plebiscitu, nes Lenkija spalio 7 d. pripažino Vilnių Lietuvai. Lietuvių demarkacijos linija buvo nustatyta nuo Vievio, palei Širvintus ir Giedraičius, per Dubingius, į Joniškį. Želigovskio linija, kuri buvo 6-10 kilometrų į rytus nuo lietuvių, ėjo nuo Dūkšto iki Varėnos. Gruodžio 6 d. prasidėjo belaisvių pasikeitimas.

Nors formalus lietuvių—lenkų karas buvo sustabdytas, pasienio susirėmimai įvykdavo net iki 1938 metų. Taip pat karo paliaubos nepanaikino lietuvių—lenkų abipusinės neapykantos. Vilnius liko lenkų rankose, ir todėl Lenkija negalėjo įkalbėti lietuvių sudaryti bendrą Pabaltijo frontą, kuris galėtų sustabdyti bolševikų bei vokiečių įsiveržimą į Vidurinę bei Rytų Europą. Želigovskio smurtas ir Tautų Sąjungos sprendimas tuo klausimu paskui padrąsino japonus užimti Mandžūriją, ir italus užpulti Etiopiją. Žodžiu, Želigovskiada parodė diktatoriams, kad agresija apsimoka.

BIBLIOGRAFIJA

1. Bičiūnas, Vytautas, "Bruožai iš gen. S. Žukausko karinės būties" Trimitas, nr. 20, 1937 m. gegužės 21d.

Vilnius — Gedimino g-vė

VILNIAUS VAIZDAS XIX A. PRADŽIOJE

VINCAS NAGORNOSKI IR BALTIMORĖS LIETUVIŲ TEATRO MYLĖTOJŲ DRAUGYSTĖ

MORKUS ŠIMKUS

(Pradžia KARIO Nr. 7)

"Bijunėlis" — Komedija-drama. Pirmą kartą suvaidinta 1915 m. spalio mėn. 9 d., Lietuvių Centro Svetainėje, 506 W. Barre Street. Teatro vedėjas V. Nagurnauskas. Vaidino: Jonas Bijunas, jaunas vargonininkas — K. Šalkauskas. Klimas, teisdaris (progr. teisėjas) —J. Kablis. Vanda, jo pati — M. Bartuškienė. Adelė, Klimo duktė — O. Lukoševičienė. Vladas, Vandos brolėnas — V. Lukoševičius. Ignas — J. Naikus. Feliksas — J.A.. Tafilius — M. Seimys· Rožė, Bijuno teta — S. Metečiutė. Katriutė, Adelės draugė (progr. tarnaitė) —O. Degučiutė. Matviejus, žandarų viršaitis — J. Velyvis. Kiervazas, Bijuno draugas — M. Rutkevičius. Raulas, Bijuno draugas — J. Radzevičius. Ickus, žydas, krautuvininkas — Ig. Naruševičius. Kaimiečiai, kazokai, žandarai. Laikas prieš pat didįjį karą. Vieta, Paprusyje, bažnytkaimis. Programoje Vladas, Ignas, Feliksas ir Tafilius pavadinti puslenkiais.

Šventoriaus žaliuojanti pieva. Bijūnas, Raulas, Kiervazas, Adelė, teta Rožė, Katriutė ir jaunuomenė žaidžia bijūnėlį. Susiėmę viens kito rankas vaikščioja ratu dainuodami:

Oi Bijune, Bijunėli
Kur tu vaikštinėji?
Oi Bijune, Bijunėli,
Ko tu ieškinėji?

Išsirink sau gražią paną,
Pasodink ant kelių;
Pasodinęs pamyluok,
Pamylavęs pabučiuok.

Dabar sau eik šalin,
O aš viena liksiu,
Pasilikus pati viena
Kitą išsirinksiu.

Oi Radasta, Radastėle,
Kur tu vaikštinėji?
Oi Radasta, Radastėle,
Ko tu ieškinėji?

Išsirink sau gražų vyrą,
Sėskis jam ant kelių,
Atsisėdus pamyluok,
Pamylavus pabučiuok.

Vladas ir Ignas pajuokia, kad jie lietuviškai dainuoja ir kalba. Muštynėms išvengti visi nueina žaisti prie ežero. Klimas gėrisi gražia gamta, ežeru. Vanda tam nejautri. Ji pataria išvaikyti žaidžiančius. Vladas, Ignas su girtais Tafilium ir Feliksu lazdomis apsiginklavę užpuola jaunimą. Matviejus ir žemsargiai mušeikas suima. Igno planas, ginklus ir draudžiamą literatūrą paslėpti pas Bijuną ir pranešti valdžiai apie neva ruošiamą suokalbį. Vanda sumuša Adelę užklupusi ją skaitant Lietuvos istoriją. Verčia ją tekėti už Vlado. Apvagiant Klimą Ignas peršauna Vandą. Rožė prižiūri Vandą kuri negali kalbėti ir išduoti nusikaltėlius. Bijūnas prašomas sutikti vadovauti lietuviškai veiklai. Matviejus su kareiviais krečia Bijūno namus. Vladas randa dėžutų su užrašu "atsargiai bombos." Vyrai suimami. Rožė, Bijūno namuose, užklumpa Igną, kuris nespėjęs išeiti (prieš kratą) slėpėsi spintoje. Gąsdindama bizūnu suriša jam rankas ir išvaro. Bijūnas kaltu neprisipažįsta. Teisme paaiškėjo, kad bomba tai juoda medžiaga aptraukta kopūsto galva pirkta iš žydo. Suimamas Ignas. Klimas pasirašo raštą, numatytą siųsti valdžiai. Bijūnas praneša, kad paglemžtos tiesos jau grąžintos. Lietuviškos maldos ir giesmės vėl skambės bažnyčioje. Persirengę puslenkiai bažnyčioje užtraukia "Dar Lenkija nepražuvo." Kyla muštynės. Puslenkiai suimami. Sąmyšio metu Vanda atpažįsta, kad ją šovė Ignas. Vanda grįžta lietuvybėn ir visų atsiprašo. Jaunimas žaidžia bijūnėlį.

Autorius apie veikalą: *"Mano kaimynams (Vištytyje) yra parūpintas "Bijunėlis", jame jie ir jų pasielgimai yra atpaveiksluoti."*

II. VINCO NAGORNOSKIO VEIKALAI VAIDINTI KITŲ GRUPIŲ.

Baltimore, Md. "Pileniečiai" suvaidinta 1921 m. spalio mėn. 24 d., atliko vietinis Amerikos Lietuvių Atletų Klubas. Pastatymas įvyko (Lithuanian Hall, 851-853 Hollins St.)Lie-

---

2. Chase, Thomas G., **Story of Lithuania,** New York, 1946.

3. Cicėnas, Jeronimas, **Vilnius tarp audrų,** Chicago, 1953.

4. Jurgėla, Constantine R., **History of the Lithuanian Nation,** New York, 1948.

5. Jurgėla, Petras, "Kovos už Nepriklausomybės aktą", **Karys** Nr. 2, 1953 m. vasaris.

6. P. Klimas, Kemešis, R.F., Purickis, J., Savickis, J.,J. Yčas, M., **Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos Dešimtmetis, 1918-1928,** London, 1955.

7. Machray, Robert, **Poland, 1914-1931,** London, 1932

8. **New York Times,** 1920 m. spalio 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 24, 30, 3.
1920 m. lapkričio 1, 3, 5, 6, 12, 14, 16, 17, 17, 21, 23, 24, 24.
1920 m. gruodžio 2, 5, 8.

9. Reddaway, W.F., **Cambridge History of Poland, 1697-1935,** Cambridge, 1951.

10. Ruseckas, Petras, "Pagerbkime kariuomenę", **Trimitas,** Nr. 47, 1928 m. lapkričio 22 d.

11. Šapoka, A., **Lietuvos istorija,** Fellbach, 1950.

12. Tamulaitis, V., "Lietuvos aviacija", **Skautų Aidas,** nr. 5, 1958 m. gegužės mėn.

13. Vaitkus, V., "Vilniaus pagrobimo 12 metų", **Mūsų Vilnius,** Nr. 28, 1932 m. spalio 9 d.

tuvių Svetainės atidarymo iškilmių (nuo spalio mėn. 17 d. iki spalio mėn. 24 d.) proga. Pelnas skirtas Lietuvių Svetainės Bendrovės atsargos iždui. Vakaro pirmininkas — J. Bajoras. Režisierius — J. Skorka; pagelbininkas — J.A. Naikus. Vaidino: Gediminas — J.P. Saurusaitis; Keistutis — J. Milunaitis; Olgerdas — V. Chesnavičius; Kurėjų-Kurėjas — A. Mockevičius; Margieris, Pilenos vyras — P. Ginkus; Dovetas — P. Chesna; Karimantas, Trapos Tėvūnas — J.B. Vėlyvis; Butautas, Karimanto sūnus — J. Chesnavičius; Vaidyla — J. Urniešius; Ringaila — P. Grikšas; Terlas, perkrikštas — J.F. Skorko; Danutė, Karimanto duktė — O. Ginkus; Jaunutė, Danutės draugė — M.Maslauskienė; Popiežius — J. Galinaitis; Rygos arcivyskupas — P. Grikšas; Baltramiejus, Alekto vyskupas — J. Jasaitis; Teopredas, benediktinų opatas — J. Damijonaitis; Kardinolas — K. Lemantavičius; Kryžeivių mistras — A. Klevička; Liupoldas, kryžiokas (programoje kryžiokų komturas) — M. Raila; Budelis— St. Gustaitis; Garsintojai — J. Augaitis ir F. Gričiunas; Tarnas — J. Vaitkevičius. Kryžiokai, lietuviai, kareiviai, ūkininkai, mininkai ir liaudis.

"Knygynas Šventame Aržuole". Vieno akto drama. Veikalas parašytas Baltimorės Lietuvių Tautiško Knygyno 25 m. sukakčiai paminėti ir ta proga suvaidintas 1933 m. lapkričio mėn. 5 d.. Dramos tema J. Skorkos. Pastatymas įvyko Lietuvių Svetainėje, 851 Hollins St. Režisierius — Juozas F. Skorka. Vaidino: Adomas Bugdas, kerdžius 90 metų — Adv. Nadas Rastenis. Aldona, jo auklėtinė — Julė Rastenienė. Jurgis, jos mylimasai, knygnešys — Viktoras Bendaravičius. Birutė, jo teta, senukė — Ona Lukaševičienė. Petras Svida, vaitas — Juozas F. Skorka. Dolgoruk, žandaras — Bronius Karpavičius. Kuzniev, jo draugas — Kazys Kučauskas, Jr. Naktigoniai: Baltrukas, Ernest Beelat. Kaziukas — Pranas Česna. Jonukas — Adomas Budris. Simkas — Juozas Aleknavičius. Kareiviai, minia.

Adomas Bugdas knygas gauna iš Jurgio, išdalina piemenims ir kaimynams. Slepia jo apskelbto švento (nes jame perkūnas gyvena) ąžuolo drevėje. Mokina piemenis skaityti apie Lietuvos praeitį. Aldona, atnešusi valgyti, prisipažįsta Adomui, kad mylinti Jurgį. Bijo, kad Jurgio nesuimtų žandarai, nes jis vėl gavęs naują lietuviškų knygų siuntą. Birutė praneša, kad žandarai krečia namus ir ieško Jurgį. Adomas pamokina piemenis apdaužyti žandarus miške. Jurgis ateina prie ąžuolo knygomis nešinas. Kuznievas jį atseka. Tačiau nugalėjęs Kuznievą, jis užriša jam akis ir paveda jį piemenims. Sudėjęs knygas į drevę nueina. Dolgorukas ir kareiviai kamantinėja ir muša Birutę. Rucšiasi krėsti girią ir ąžuolą. Adomui prašant neliesti švento ąžuolo ir jis mušamas. Ąžuolo gynėjus Dolgorukas įsako šaudyti kaip sukilėlius. Svida aiškina žandarams, kad ąžuolas jau nuo seno yra laikomas šventu ir visų gerbiamas. Dolgorukui nenusileidžiant paperka jį šimtine. Dolgorukas vis dar nori pasižiūrėti į drevę. Kareiviams jį pakylėjus, staiga į ąžuolą trenkia perkūnas. Kareiviai ir žandarai išbegioja. Adomas dėkoja Svidui. Svida pagiria už lietuvybės skleidimą. Aldona ir Jurgis laimingi. Visi gieda Lietuvos Himną.

Boston, Mass. "Živilė" vaidinta rugsėjo 21 dieną (metai ?), Turn Hall svetainėje, atliko teatrališka kuopa "Žaibas". Susirinko apie 400.. rašo Raulinaitis "Vienybėje Lietuvninkų" Nr. 42, October 14, metai (?).

Brooklyn, N.Y. "Živilė" pirmą kartą vaidinta 1910 m. sausio mėn. 22 d. McCaddin Memorial Hall, atliko Simano Daukanto Dramatiška Draugystė 83 S.L.A. kuopa.

Antrą kartą "Živilė" vaidinta 27-to S.L.A. seimo Brooklyn'e proga. Pastatymas įvyko 1912 metais birželio mėn. 5 d., toj pačioj salėje, atliko tas pats vienetas.

Chicago, Ill.. "Živilė" vaidinta 1910 m. balandžio mėn. 3 d., atliko Lietuvių Jaunimo Ratelis, West Side Auditorium.

Cleveland, Ohio. "Rutvilė" vaidinta 1914m. balandžio mėn. 19 d., atliko Teatr. Choro Draugija, ACME salėje 2416 E. 9-ta gatvė.

Harison, N.J. "Živilė" vaidinta 1909 m. vasario mėn. 6 d., atliko 184 S.L.A. kuopa D. Rentschler's Hall.

Minersville Teatrališkoji Gužučio Draugija vaidino *"Živilę"* (metai?) vasario 1 d. Mahanoy City, Kair's Grand Opera House; (metai?) vasario mėn. 2 d. Shenandoah, New O'Hara Theatre.

Philadelphia, Pa. "Živilę" vaidino "Liet. Laisvės Klubo" teatrališka grupė (metai?) gegužės mėn. 24 d. (Tėvynė 270 p. metai ?).

Vilnius. Sausio 4 d. (1909 m.) miesto salėje Vilniaus artistų mylėtojų kuopa vaidino Vilniaus Lietuvių Savitarpinės Draugijos naudai penkių veiksmų tragediją *"Živilę"* ... *"Be to gražioji Živilė (Antanavičiūtė)savo išvaizda tikrai visų akis prie savęs traukė, o Aldutė buvo įkūnijimu vaidentuvėje gyvuojančių senovės lietuvių moterų baltais nuometais apgaubtų. Apskritai gera dekoracija, pritaikyti prie istoriškos valandos rūbai kėlė žilos senovės atminimą. Iš vyrų geriausiai savo rolę išpildė: Šliaževičia — kunigaikščio Karijoto; Alyta — Ivano rusų kunigaikščio; Strazdas — Parajaus. Geras buvo ir Paškevičia — Vaidilos rolėje. (L. Gira — Terla, gudų šalininkas)."*

Ryga. "Živilė" vaidinta 1910-1915 m. 4 kartus. *"Pileniečiai"* vaidinta 1911 m. sausio 30 d. ir 1913 m.

Petrapilis. "Živilė" vaidinta 1916 m. kovo mėn. 27 d..

III. BALTIMORĖS LIETUVIŲ TEATRO MYLĖTOJŲ DRAUGYSTĖS KITI PASTATYMAI.

"Mindaugis Lietuvos Karalius", istorijos paveikslas penkiuose aktuose. Pirmasis B.L.T.M.D. pastatymas įvykęs 1901 m. gegužės mėn. 7 d. Germania Maennerchor Hall. Vaidino: Mindaugis Lietuvos karalius — Kazimieras Baltruszaitis. Ragnytė, jo motina, neregė — V. Radavyczienė. Heidenrich kryžiokas, popiežiaus pasiuntinys — W. Nagurinauckas. Daumantas, kunigaikštis — Gus. Barth. Aldona, jo pati — M. Auksztakalniutė. Trainaitis, Mindaugio brolėnas — Antanas Karalius. Herman, kryžiokas —M. Radavyczia. Vaišvilkis, minykas, Mindaugio sūnus — A. Karalius. Liutavaris — Justinas Kulys. Kryžiokas — W. Nagurinauckas. Minykas — Marcij. Radavyczia. Lietuviai. Kryžiokai. Tarnaičiai. Minykai. Scena Naupilėje.

Heidenrich, su palydovais, atgabena Mindaugiui požiaus dovanas. Palydovų tarpe yra Daumantas persirengęs kryžioku. Trainaičio užmačios—užmušti Mindaugį ir tapti Lietuvos valdovu. Ragnytė prakeikia savo sūnų jam prašant palaiminimo karūnavimo proga. Mindaugis pareiškia, kad skatiko nuo žmogaus popiežiui nemokėsias, o ateityje užimtus kraštus ir be popiežiaus leidimo sau pasilaikys. Plonų lapelių aukso karūną sustiprins geležis. Auksinę rožę Mindaugis pasiūlo įteikti Aldonai. Aldona mirusios Mindaugio žmonos sesuo, jis numatęs ją vesti. Aldona priimdama rožę iš Daumanto jį atpažįsta ir apalpsta. Mindaugis įtaręs, nusprendžia leisti Aldonai pasimatyti su tuo kryžioku ir juos sekti. Liutavaris jam pataręs, surinkus visus kryžiokus į apatinę pilies salę, padegti. Ragnytė mėgina Mindaugį nunuodyti. Trainaitis išsiunčiamas su laišku pas Vaišvilkį. Pasimatymo metu Aldona pagaliau prisipažįsta Daumantui jį mylinti. Daumantas suimamas. Aldona išprotėja. Mindaugis ruošiasi užpulti kryžiokus. Kalčių atleidimą gavo iš Heidenricho. Karūną jau turi, tačiau išsilgęs garbės. Liutavaris praneša, kad Daumantas nužudytas ir užkastas kalėjime. Heidenrichas susižavi Aldona ir išveda ją pas Vaišvilkį į vienuolyną. Trainaitis maldauja Vaišvilkį, kad jį paleistų, nes jis nenorįs būti "minyku". Kerpami Trainaičio garbiniuoti plaukai. Pagaliau Vaišvilkis paleidžia Trainaitį, nes Heidenrichas grąsina iškeikimu. Mindaugis persirengęs vienuoliu. Heidenrichas palaiko jį elgetaujančiu ir meta jam pinigą. Mindaugis susikauna su juo kardais. Vaišvilkiui su "minykais" įbėgus Heidenrichas meta kardą ir išeina. Mindaugis ir Aldona apleidžia vienuolyną. Miške jie randa mirtinai sužeistą Liutavarį. Prieš mirtį Liutavaris pamiršta Daumanto vardą ir Mindaugis nesužino kad Daumantas yra gyvas. Mindaugio įsakymą nužudyti Daumantą Liutavaris neišpildė. Pagonių šventinyčioj Naupilėje Ragnytė aukoja dievams gintaro rūkylą, nes Mindaugis grįžo prie seno tikėjimo. Ji klausia dievų ar išsipildys jos prakeikimas. Heidenrichas (pasislėpęs su Trainaičiu) atsako, kad Mindaugis vražus nuo riterio rankos, kuris nužudytas Mindaugiui įsakius. Mindaugio kareiviai kovoje Prūsuose prieš kryžiokus. Heidenrichas paveda Trainaičiui dvidešimt brolių nakčia apsupti pilį. Mindaugis prisipažįsta motinai kad gyvenimas buvo sunkus. Jis tironas, bedievis, žmogžudys veidmainys. Pamišusiai Aldonai, nepažįstančiai žmonių, Daumanto vardu paduoda užnuodyto vyno taurę, kurią ji išgeria. Pasirodęs Daumantas nužudo Mindaugį, o Trainaitis jo vaikus. Aldona miršta Daumanto akyvaizdoja. Trainaitis apšaukiamas Lietuvos karaliumi. Jis mato išbalusius, užmuštus vaikus, bet sąžinės skausmus prašalina puikybės balsas.

"Mindaugis Lietuvos Karalius" antrą kartą vaidintas 1904 m. lapkričio mėn. 21 d.

Trečią kartą šis veikalas vaidintas Susivienijimo Lietuvių Amerikoje XXVI seimo proga. Pastatymas įvyko 1911 m. birželio mėn. 7 d. lietuviškoje salėje 506-510 Barre Street, Baltimore. Režisavo — J.F. Skorka. Vaidino: Mindaugis Lietuvos karalius — J. Naruševičia. Ragnytė jo motina, neregė — M. Gurkliutė. Heidenrich kryžiokas, popiežiaus pasiuntinys — J.F. Skorka. Daumantas kunigaikštis— J. Mankevičia. Aldona jo pati — M. Krakauckiutė. Trainaitis Mindaugio brolėnas — K. Šalkauckas. Herman kryžiokas — A. Rašimas. Vaišvilkis minykas Mindaugio sūnus—J. Galinaitis. Liutavaris — Pr. Chesna. Kryžiokas — V. Lukoševičia. Minykas I—M. Raila. Lietuviai, kryžiokai, tarnai, minykai. Atsitikimas Naupilėje.

"Amerika Pirtyje", komedija iš trijų dalių. Vaidinta 1901 m. lapkričio mėn. 28 d., Manhattan Hall 1012 East Baltimore St. Vakaro komitetas: prezidentas V. Nagornowsky, maršalka A. Karalius, kasininkas M. Rudaviczia. Vaidino: Bekampis, nusigyvenęs ūkinikas — M. Rudaviczia. Bekampienė — V. Rudaviczienė. Agota, jos duktė — O. Marcinkieviczene. Vincas, siuvėjas — A. Karalius. Antanas, gaspadoraitis iš kitos parapijos — V.J. Bielis. Faibčikas, Bekampio kreditorius — V. Nagornowsky. Piršlys — K. Mikulskas. Piemenukas — J. Gieleziele. Žydas, šinkorius — J. Bogdanaviczia.

Vincas mėgsta puoštis ir mergas vaišinti saldumynais. Jis neturi pinigų kelionei, bet galvoja apie Ameriką. Antanas gavęs dalį iš brolio jieško merginos apsivesti, yra nužiūrėjęs Agotą. Vincas išgiria Agotą ir Bekampius. Prišnekina Antaną paskolinti Bekampiui du šimtus. Girdi, Bekampis "pasirančyjo" valsčiaus kasai už girtuoklį, neva dar giminę. Bekampis mėgsta išgerti ir važinėti. Bet slapstosi nuo skolininkų. Faibperka miltus ir kitką giminėms priimti. Agota už parėdus atsilygina kiaušiniais motinai nežinant. Nė vienas nesiskubina darban. Bekampiams visada blogi metai. Vincas prigundo Agotą paimti pinigus. Jo žodžiais, tėvas ją nori parduoti kokiam tai kupriui už du šimtus. Tai meilindamasis tai pykdamas jis tuos pinigus iš jos išgauna. Sutaria abu bėgti į Ameriką. Vincas liepia Agotai jo laukti pirtyje, o jis eisiąs vežimo jieškoti. Antanas su piršliu radę nusigyvenusį ūkininką netiki, kad tai būtų Vinco išgirtas Bekampis. Bekampis pasislepia ant pečiaus. Faibčikas paleidžia Agotą iš "Amerikos" (pirties). Vincas bus tikriausia jau perėjęs sieną. Bekampis sudaužo Vinco siuvamą mašiną. Ruošiasi su virve mušti Agotą. Faibčikas jį laiko ir ramina: " tegul jam galas su tom du šimtu: Faibčikas, tavo phėtelius dar gyvas!"

"*Keistutis*", tragedija penkiuose aktuose, vaidinta 1902 m. gegužės mėn. 5 d., Germania Maennerchor svetainėje. Vaidino: Keistutis — V. Nagornowsky. Biruta, jo pati — A. Zalnieraitienė. Vytautis, sūnus — K. Mikulskis. Jėgaila—J. Gelezelė. Marė, jo sesuo—M. Kabaszinskienė. Vaidyla, Marės vyras, Jėgailos šalininkas — V. Karalius. Prora Bilgenas, vadas Jėgailos pilies vartų—V.J. Bielis. Butrimas, Keistučio bičiulis (programoje prietelius) — J. Bogdanaviczia. Aldona (programoje: Konrado pati, kurią jisai pametė) — P. Karalienė, Kryžiokai: Kunonas — A. Garliautskas, Konradas — A. Karalius· Albanas — J. Kulikautskas. Vaidila (programoje: pagonų kunigas) — J. Merkelionis. Tarnas — J. Cirtautas. Ricieriai, vaidilos, ginkluoti dvarininkai, samdininkai.

Jėgaila susitaręs su kryžiokais užpulti Keistutį. Jo širdis purtosi prieš šį biaurų darbą. Marė ir Vaidyla ragina jį veikti. Kunonas ir Konradas praneša mistro reikalavimą pildyti sandorą, užpulti Keistutį ir grąsina karu. Kryžiokų tikslas, įvelti Lietuvą į tarpusavio kovas, o kraštui susilpnėjus, pavergti jį. Jėgaila, pagaliau, įsako ruoštis kovai prieš Keistutį. Marė džiaugiasi. Ji nekenčia Keistučio, kuris buvo priešingas jos ir Vaidylos vestuvėms. Marė lyg užkerėta myli žemos kilmės, biaurų klastingą Vaidylą. Keistutis netikėtai apsupa Vilnių. Jėgaila, Marė ir Vaidyla suimami. Kunonas kaltina Albaną kad peranksti perspėjo Keistutį. Albanas teisinasi, ne jo kaltė jei Keistutis greitas. Birutei, Aldonai ir Vytaučiui prašant suimtieji paleidžiami. Sandaros grebežiui Jėgaila Vilnių paveda Keistučiui. Aldona atpažįsta, kad Konradas yra dingęs jos vyras. Ji netikėjusi paskaloms, kad jis išdavęs tėvynę ir priėmęs kitus dievus. Laukiusi jo grįžtant. Ji svieto laikoma pamišusia. Maldauja Konrado, kad nors kaip praeidamas keleivis ištartų: "myliu aš tave, Aldona!" Albanas perspėja Konradą, Konradas, pamatęs ateinančius Keistutį ir kitus, Aldoną atstumia. Trakai. Konradas perspėja Keistutį, kad saugotų Vilnių. Butrimas Vilnių praranda. Nakčia, atidaręs pilies vartus, Vaidyla įleido Jėgailos kareivius. Butrimas, nors ir apgalėtas, bet sugriebė belaisvių, jų tarpe ir patį Vaidylą. Keistučio įsakytas, vaidila sušaukia "sūdą" (teismą) iš kunigų ir rodos vyresniųjų teisti Vaidylą. Butrimui pavedama vykdyti sprendimą. Marės ir Aldonos maldaujamas Keistutis nusileidžia ir nutaria Vaidylą paleisti. Tačiau pervėlu. Teismo sprendimas jau įvykdytas Vaidyla nebegyvas. Apygarda tarp Vilniaus ir Trakų; kovos vieta. Konradas stebi kruviną mūšį tarp augštaičių Jėgailos pusėje ir žemaičių jo tėvo (Keistučio) pusėje. Jo tikslas, įgavus kryžiokų pasitikėjimą, tapti mistru ir atkeršyti už Lietuvą. Tikslui atsiekti Konradas tapo išdaviku. Naudoja priešo (kryžiokų) ginklus: gudrybę, melą, klastą. Jį kankina nusivylimas, abejonės. Albanas Konradą padrąsina. Keistutis kovą pralaimi, bet kryžiokų paramos nepriima. Vytautis praneša, kad Jėgaila siūlo santaiką. Keistutis nepasitiki Jėgaila, bet Vytaučiui prašant ir gailėdamasis vyrų išvyksta į Vilnių. Vilniaus pilyje Marė nekantrauja nežinodama mūšio pasekų. Sužinojusi, kad Keistutis pralaimėjo ir yra Jėgailos rankose, pašėlusiai džiaugiasi. Nesislepia prie Konradą, kad Keistučio laukia pančiai, kalėjimas, kankinimas ir mirtis. Jei Jėgaila nesutiks su tuo, tai ji veiks slaptai, panaudos nuodus arba samdytus žudikus. Konradas atsižadėjęs meilės, laimės, dievų ir tėvynės. Dabar žinodamas, kad tėvo laukia žudikai, jis negali nė kardu jį ginti. Didis, šventas siekis Konradui atrodo ūkanotas, jis nemato nei ramybės nei džiaugsmo, akyse jam tiktai žila tėvo galva. Albanas ragina nemesti užsibrėžto tikslo. Keistutį išvaduos zokono (kryžiokų) pagelba, nes svarbu kad liktų Jėgailai varžovas. Aldona atseka Keistutį į Vilnių. Marė ir jos šalininkai spiria Jėgailą suimti ir nubausti mirtimi Keistutį. Jėgailos užklaustas ir Konradas pataria uždaryti į kalėjimą. Aldona įsitikinusi, kad ir sūnus išdavė tėvą, iš širdgėlos miršta. Keistutis, Vytautis ir Butrimas suimami. Kreivos (Krėvos) pilies kalėjimas. Bilgenas, papirktas auksu, įleidžia pas Keistutį Kunoną, Konradą ir Albaną. Keistutis neatsako Kunono kalbinamas. Iš jo likę tiktai griaučiai, tai žmogaus šmėkla. Konradas, likęs vienas, ragina Keistutį bėgti. Keistutis atleidžia savo sūnui Konradui, kurio tikras vardas Butautis. Bėgti vistiek nesutinka, pasaulis jam virto tamsia dykuma. Marė perspėja Kunoną, kad Konradas yra Keistučio sūnus. Konradas ir Kunonas kaunasi kardais o Marė su Bilgenu ir samdininkais nužudo Keistutį. Konradas lieka vienas, netekęs žmonos, tėvo; jam dabar laisvas kelias nuodyti, žudyti ir naikinti priešą. Albanas pritaria: "Eik! ir žudyk!"

(bus daugiau)

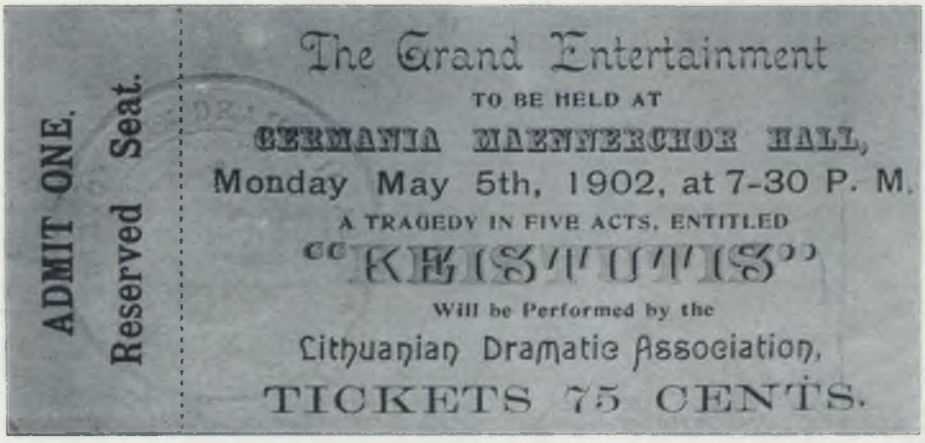
ADMIT ONE.
Reserved Seat.

The Grand Entertainment
TO BE HELD AT
GERMANIA MAENNERCHOR HALL,
Monday May 5th, 1902, at 7-30 P. M.
A TRAGEDY IN FIVE ACTS, ENTITLED
"KEISTUTIS"
Will be Performed by the
Lithuanian Dramatic Association,
TICKETS 75 CENTS.

Bilietas į lietuvišką vaidinimą 1902 m.

JONAS RŪTENIS

ŽALGIRIS

Istorinė kronika

(Pabaiga)

GEDAS

Bet ir už tai aš keikiu dalią
nes tai išmislas nebūtas
atslinkus slaptomis į priešo žemę
paguldyti galvą...
Už ką?
Sakiau karai didžiūnams rūpi
ir garbė pasauly —
Jei tokia išviso dar yra...

VAINIUS

Plepėjimas, brolau,
iš tavo lūpų, kaip drumzlinas vanduo.
Prikąsk liežuvį.
Aš patariu — laimėsi.
Vien bok kas įsakyta
Esi gi tik eilinis rikis
ne kunigaikštis, ne karuža.
Eilinis —
Už tad mirksti lietuj, kaip šuo,
tad kam kauki,
kaip vilkas girios?
Kam erzinies paikuoli?
Gudriu nedėkis —
Žino Vytautas ką daro...

GEDAS

Nepaisau jojo nei darbų
nei žygio
Manoji vien buitis man rūpi
ir kai žvelgiu šiandien,
sakydamas, kad rytoj jau būsiu aš užgesęs,
graudu man daros
širdis man virpa,
aš išsitempęs, kaip strėlė.
Ramybės, tik ramybės aš gi trokštu
Gyvenimo, kurio tik lašą ragavau...
Man mirti nesinori, Vainiau,
kai aplink
pakvipę liepžiedžiais
laukai alsuoja...
ir bitės dugzdamos į avilius medų krauna,
o aš — palaidam vėjui,
tai patrakusiai audrai
ir lietui tam žliūgais
markinantį mane ir mano kaulus
ir žaibams
išstatytas, kaip pajuokai kaliausė —
garbę ir gyvybę saugoju Jogailos!

VAINIUS

Nutilki,
Kaž kas ateina!...

GEDAS

Greičiausia pats Karalius
bus pasigailėjęs abiejų
ir pats sargybon stos
Ir tave ir mane drauge
Į guolenas pasiųs minkštąsias
atsiprašęs...

VAINIUS

Nutilk!
Stoki!
Slaptažodis? — kalbėk!
Patiestas būsi kaip šuva...

— — — — — — — —

VYTAUTAS

Vilnius - Krokuva

Budrūs mano vyrai.
Ir aš budrus, ir akys mano nesilipdo...
Jūs turbūt, tariau aš sau,
Galvojate,
kad dripsau, kaip meškinas
ir laukiu ryto,
kol saulė pakutens padus...
Tariau aš sau:
Galvojate — kaukams tas karas

čia svetimojoj.
Ką mes ginam?
Jei piliakalniai ir slėniai
prabočių užu upių . . .
Bijojau;
Tariau sau:
Žvarbi naktis, lietus nestoja —
žaibai ir griausmas
prieš pat mūšį . . .
Tad keikiate mane
ir klausiate už ką?

— — — — — — — —

Dabar ramus . . .
Žinau, kad man tikit.
Ir aš prisiekiu!
Garbe Valdovo Lietuvos prisiekiu! —
Kryžiuočiai nugalėti amžinams! ...

Vilnius.
Vilnius - Krokuva . . .

VAINIUS

Vilnius . . .
Vilnius . . .
Vytautas

Ir Lietuva . . . (garsiai)
Didžioji ir neaprėpiamoji — kur amžiams,
kartų kartoms bylos
Didybę ir galią jos nemarią,
kur laisvos pušys siūbuos
į smėlį įsikasusios
ir vanduo plukdysis laisvas į upes
ir Baltija didingoji
žarstys gintarais amžiais ten krantus . . .

GEDAS

Pats kunigaikštis . . .
Vytautas . . .
Ar tai gali būt?
Vainiau, ar tai aš pats?
žnypk — įsitikinti tik noriu
ar aš čia nesapnuoju
liūties guoly paguldytas?
Vainiau,
Ar tai galėjo būti?

DAINUOTOJAS

Oi iš ežerų. . .
Oi iš ežerų, oi iš ežerų
saulė teka . ..
Oi iš ežerų saulė teka
nuo medelių rasa krinta . . .

Žalgiris. 1410 metai, Liepos 15-tosios rytas.
Jogailos vadovietė.

JOGAILA

Kova nebeišvengiama —
Toks mano sprendimas!
Kryžiuočiai nenori taikiu būdu
atnaujinti draugystės . . .
Nerūpi jiems nei mano prašymas
nei pastangos.
Viskas veltui, mano riteriai kilmingi!
Tikėjau —
Karaliaus garbe prisiekiu
aš tikėjau,
kad jų mintyse dar Dievo
Gerojo kibirkštėlė rūsi;
dėja tikėti nebegaliu —
juokingas būčiau —
jei tikėčiau . . .

— — — — — — — —

Mirtis įdūkusiems
Kovos lauke vien rūpi!
Ir ten, o Dieve, tepaaiškės
teisusis . . .
Jūs atleiskite, mano ponai —
Karaliui nebėra išeities:
Taikos vardu aš išėjau
ir tiesiau krikščioniškosios
meilės taikingą ranką . . .
(susirūpinęs ir išlaukęs)
Ji atmesta . . .
Mistras ištroškęs kraujo!

— — —

Nesidedu esąs aš menkas
jei nėsu miklus kardu ar protu
kovos lauke —
todėl mano brolis
Vytautas
Išves į pergalę jus ir mane, tikiu.
Padės teisiesiems Dievas . . .

— — —

Jam pakluskime visi
Tebūnie jo valia!

ZBIGNIEVAS
(nepatenkintas)
Pavedi mus
kunigaikščiui?!

JOGAILA

Tu girdėjai, vyskupe . . .

ZBIGNIEVAS

Garbės, Karaliau, tu neboji
Kunigaikščiui ją užleidi?

JOGAILA

Garbę ir panieką drauge.

ZBIGNIEVAS

Tu nusidedi!

JOGAILA

Prieš ką?

ZBIGNIEVAS

Sostui ir Dievui.

JOGAILA

Sostui ne — Dievui gal,
nes aš dėjaus perkalbėsiąs
Magistrą . . .
Sakiau, Dievas gal padės išvengti
kraujo praliejimo;
bet dabar aš pats krikščioniu
būdamas žudyti eisiu . . .
Nusidedu Jam — tu teisus, vyskupe . . .
Bet ar jie verti Dievo?!
Atsakyk, vyskupe!
Jie tik lūpose Viešpatį nešiojasi —
Velniui gi tarnauja . . .

ZBIGNIEVAS

Tu piktžodžiauji!

JOGAILA

O Viešpatie, kaip įkirus
tu, Zbignieve Olesnicki —
net aš nebeištversiu!
Plaukai man šiaušias
kai tave kalbant aš girdžiu.
Pavydi Vytautui?
Aiškiai pasakyk,
kam suki ratu
per dangų, žemėje
nusidėjėliu dar būdamas . . .
Kalbėkit — pats laikas —
žinosiu, kas manieji?
Gal ir tu, Zindramai, su vyskupu
išvien?

ZINDRAMAS

Su Vytautu, Karaliau aš esu —
jei mano žodžio
paramai sprendimo
dar tau reikia . . .

JOGAILA

(nušvitęs)

Džiaugiuos! . . .

ZINDRAMAS

Ir aš išmintim tavąja —
kai vadu,
Karaliau — Vytautą
pasirinkai . . .

ZBIGNIEVAS

Atleisk, Karaliau, bet aš sakau
kad jūs visi akli,
jei perleidžiat vadžias iš rankų . . .
Laimėjus . . . —
Ar žinote, kas bus laimėjus?!

JOGAILA

(garsiai)

Pergalė!

ZBIGNIEVAS

Ir garbė!
Bet ne tau, Karaliau —
Tik ne tau
ir ne Lenkijai . . .

JOGAILA

(piktai)

Garbėtroška, Zbignievai,
tu iki nuogo kaulo
Ir tavyje velnias aiškiai
turbūt tupi!
Todėl aš įsakau nutilti!
Aš Karalius!
Ir mano čia valia, vyskupe!. . .

ZBIGNIEVAS

Karaliau!
Aš lenkiuos, bet širdį tebedrąsko
Sprendimas tas tavasis
atiduoti Vytautui
Lenkijos garbę . . .

JOGAILA

Lenkijos ir Lietuvos!
Broliškąją garbę!

Išmintingasai! . . .
Aš ir brolis — abu mes
dalinsimės, jei bus lemta ta garbe!
Abu ir panieką pakęsim pralaimėję . . .
Bet laimėti mūšį šitą gali
Ne Zbignievas
ir ne Jogaila,
bet mes visi
Vytauto vedini . . .
Toks sprendimas —
Jis nebepakeičiamas . . .
Jis toks ir tau, vyskupe, galutinas!

ZBIGNIEVAS

Lenkiuos, Karaliau . . .

JOGAILA

(atlyžęs)

Altorių man įrenkite kalnely.
Malda kreipsiuos į Visagalį . . .
O jūs suklaupę šalia Karaliaus
jėgų. stiprybės ir ištvermės
vėliavoms savosioms melskite Augščiausio . . .
Palaimos Vytautui ir išminties . . .

— — —

Teplauks malda
nusižeminus karštoji
nes Valanda artėja
paskubom . . .
O dabar palikite mane
ir Vytautą, mano brolį
pakvieskite stovyklon . . .

(Zbignievas, Zindramas ir kiti lenkų vėliavų vadai apleidžia Jogailos vadovietę)

JOGAILA

(likęs vienas)

Lavabo inter innocentes manus meas
et circumdabo altare tuum, Domine.

— — —

Ave, Maria, gratia plena . . .

J. Mateika — Žalgirio mūšis (Aliejaus škicas)

LENKAI IR LIETUVIAI ŽALGIRIO MŪŠIO ISTORIJOS VEIDRODYJE

V. M. KLAUSUTIS

Nepasieksi garbės
Istoriją neigdamas,
Nesukursi legendos
Teisybės nesilaikydamas.

Lietuviai, kaip ir lenkai, turi savo praeitį. Dalis lietuvių praeities yra glaudžiai susiėjusi su lenkų. Tik lietuviai praeities laikus ir santykius su lenkais vertina taip kaip istorija rodo, istorijos nekeičia, bet lenkai ir rusai istoriją keičia, savinasi garbę, tuo pačiu neigdami lietuvių garbę istorijoje jiems pripažintą. Nenuostabu kad lenkai minėdami 550 metų Žalgirio mūšio sukaktį — nugalėjimą kryžiuočių karinių jėgų, pasisavino neužpelnytą garbę, pastatė lenkų karalių Jogailą į Vytauto Didžiojo vietą Žalgirio kovos lauke, iškeldami Jogailos garbei paminklą, nušalindami lietuvius ir Vytautą Didįjį iš Žalgirio kovos lauko ir iš Žalgirio mūšio istorijos.

Lenkų klastingumas, istorinių faktų neigimas blogai patarnaus tiktai lenkams, tuo labiau dabarties lenkų kartai, nes jaunoji lenkų karta blogai informuota apie Žalgirį. O senesnėsės kartos lenkai, kurie žino Žalgirio mūšio istoriją, kurie dar nenustojo savigarbos ir žmoniškumo, piktinsis dabarinių lenkų istorijos faktų falsifikavimu, nes Žalgirio istorija visiškai kitokia negu dabarties Lenkijos valdovai, komunistai, pasisakė minėdami Žalgirio 550 metų sukaktį.

Ne Lenkijos karalius Jogaila vadovavo jungtinėm lenkų, lietuvių ir kitų slavų kariuomenėms, bet Vytautas Didysis, Jogailos pusbrolis. Šį faktą rodo pačių lenkų istorikų užrašai, jų dailininkų piešiniai vaizduojanti Žalgirio kovą. Lenkų karalius Jogaila buvo tiktai stebėtojas Žalgirio mūšio, toli nuo kovų lauko kalnelyje po medžiu su savo didikais, dvasiškiais, lenkų riterių saugomas suklupęs meldėsi prašydamas Dievo malonės kad tik Vytautas kovą laimėtų. Lenkų istorikas, kurio tėvas dalyvavo Žalgirio mūšyje, J. Dlugsz, sako kad lietuviai, tuolabiau žemaičiai, savo veiksmais kryžiuočius suklaidino ir davė jiems lemiamą smūgį, pirmiaus pasitraukdami, vėliaus grįždami, puolė kryžiuočių kairįjį kariuomenės sparną iš užpakalio ir sukėlė paniką kryžiuočių eilėse. Netenka abejoti, kad tai buvo Vytauto karinės taktikos daviniai.

LENKŲ DAILININKŲ ŽALGIRIO KOVOS PAVEIKSLAI

Kas pažvelgs į lenkų dailininkų piešinius, Rimmeck, Stykos ir Mateikos, kurie savo paveiksluose vaizdžiai rodo Žalgirio mūšį ypatingai, Mateikos paveikslą: "Bitwa pod Grunwaldem" tas kaip veidrodyje matys Žalgirio kovą, abiejų kovojančių pusių kariuomenes, jųjų vadus — Vytautą Didįjį, kryžiuočių Magistrą Jungingeną ir kitus, matys kariuomenių pulkų vėliavas, žodžiu, matys žiaurios kovos pilną vaizdą. Man teko matyti Mateikos paveikslą 1935 m. Varšuvos dailės muzėjuje. Jo paveikslas užima priešakinę galerijos sieną, spėju bus apie 10 metrų ilgio ir 6 m. pločio. Tame piešinyje matomas tikras gyvas Žalgirio mūšio vaizdas.

Bestudijuojant Mateikos piešinį, besigėrint jo grožiu, dailininko genialumu, mūsų prabočių Žalgirio mūšyje didvyriškumu, atėjo lenkė mokytoja su savo mokiniais, būreliu gimnazistų. Aš girdėjau mokytoją mokiniams aiškinant apie Žalgirio mūšio, reikšmę ir svarbą. Mokytoja sakė: "Lietuvos kunig. Vytautas, lenkų karaliaus Jogailos pusbrolis (rodydama Vytautą mokiniams) buvo karo lauko vyr. vadas, jo karinis genialumas laimėjo kovą prie Žalgirio."

Po piešiniu rėmuose yra užrašas: Bitwa pod Grunwaldem," kitoje eilutėje užrašas: "Wytowt Kniaz wielki Litewskie," apie lenkų karalių Jogailą nė žodžio nėra. Mateika vaduodamasis lenkų istorikų žiniomis savo piešinyje laiko Vytautą Didįjį Žalgirio laimėtoju, o ne Jogailą, lenkų karalių. Kaip lenkai, taip ir vokiečiai kronikininkai ir istorikai laiko Žalgirio kovų laimėtoju ne Jogailą, bet jo pusbrolį, Vytautą Didįjį, Lietuvos kunigaikštį.

Tačiaus dabartinė lenkų vyriausybė, lenkai komunistai, pastatė paminklą Žalgirio kovų lauke lenkų karaliui Jogailai ir laiko jį Žalgirio mūšio herojumi. Lenkų spauda sutiko su lenkų komunistų klasta, istorinių faktų pakeitimu, todėl drįstame sakyti, kad taip begėdiškai elgdamiesi lenkai atsistojo prie gėdos stulpo, blogai patarnavo lenkų tautai ir augantiems lenkams, klaidingai juos informuodami apie Žalgirio įvykį ir kryžiuočių jėgų sutriuškinimą nušalindami lietuvius ir Vytautą Didįjį iš Žalgirio lauko ir iš Žalgirio istorijos, jie juokina pasaulio žmones Žalgirio istoriją žinančius, piktina senosios kartos lenkus, kurie dar nėra nustoję savigarbos ir teisybės sąvokos, kurie net neprieštariauja pačių lenkų istorikams.

IŠTRAUKOS IŠ JONO DLUGOŠO ŽALGIRIO MŪŠIO APRAŠYMO

(Tęsinys)

Kai karalius, taip pat pakėlęs jietį, buvo pasiruošęs su juo susitikti, Zbignievas Olesnickis, karaliaus raštininkas, beveik peginklis, nes rankoje turėjo tik pusiau sulūžusios jieties galą, užbėgo betaikančiam smūgį karaliui už akių, sudavė priešui į šoną ir parvertė jį nuo arklio žemėn. Išsigandusį ir drebantį iš baimės karalius Vladislovas, pataikęs jietimi į kaktą, kuri, šalmui nukritus, atsidengė, paliko nepaliestą. Betgi kariai, kurie buvo sargyboje prie karaliaus, nudėjo jį vietoje, o pėstininkai nuplėšė nuo užmuštojo aprangą ir ginklus."

Toliau Dlugošas įmantriomis pagiromis kelia į padanges savo globėjo, Zbignievo Olesnickio nuopelną apgynus Jogailą ir stengiasi miglotais žodžiais vaizduoti, tad pateisinti, Zbignievo, taip riterio garbei nederantį žygį — sužeistojo kario užmušimą — dėl kurio pastarasis, norėdamas tapti dvasiškiu, turėjo ilgą bylą su popiežium, kol pagaliau Martynas V suteikė jam dispensą, ir Zbignievas vėliau susilaukė net vyskupo infulos ir kardinolo skrybėlės . . .

"PRŪSUS SUMUŠUS IR JIEMS PABĖGUS, LENKAI IŠGROBSTĖ JŲ STOVYKLAS; RASTA KALADŽIŲ IR PANČIŲ, KURIUOS KRYŽIUOČIAI BUVO PARUOŠĘ SAVO PRIEŠAMS, O IŠ KARALIAUS ĮSAKYMU SUDAUŽYTŲ VYNO STATINIŲ LIEJOSI VYNAS IR MAIŠĖSI SU UŽMUŠTŲJŲ KRAUJU.

"Kryžiuočių kariuomenė, susidedanti iš šešiolikos vėliavų, iš kurių ne tiek drąsos kiek lengvabūdiškumo vedamas misnietis[12] riteris Kikericas puolė karalių, pastebėvienam kryžiuočių, kuris sedėdamas ant balto žirgo davė jusi, kad minėtasis riteris žuvo, pradėjo trauktis įsakius pasitraukimo ženklą ir šaukė: Herum, herum! po to pasukusi, pasileido į dešinę, kur stovėjo didžioji karaliaus vėliava, jau sutriuškinus priešą, kartu su kitomis karališkosiomis vėliavomis. Karaliaus riteriai, pamatę tas šešioliką veliavų ir vieni iš jų pažinę priešą (kaip iš tikrųjų buvo), kiti, su įprasta žmogui silpnybe linkę viltis geresne galimybe, palaikė jas per lietuvių kariuomenę todėl, kad joje buvo daug lengvų svaidomų jiečių, kitaip, Sulicze, ne iš karto puolė kryžiuočius; jie abejojo ir ginčijosi savo tarpe kol riteris Dobieslovas iš Olesnicų, turėjęs herbe kryžių vadinamą Dambno, norėdamas išspręsti neaiškumą, sudavęs žirgui pentinais ir su pakelta jietimi pats vienas nujojo link prūsų; prieš jį stojo vienas kryžiuočių, dalinių ir vėliavų viršininkas, ir, pastojęs Dobieslovui kelią, savo lengva jietimi, išmušė jo jietį ir permetė ją per galvą. Iš pradžių Dobieslovas iš Olesnicų nepataikė savo ginklu į kryžiuotį, kurs kiek galvą palenkęs ir atmušęs jietį į viršų, išvengė duodamo smūgio. Dobieslovas gi, matydamas kad nepataikė ir su tokia priešo gausybe nedrįsdamas kautis, apsigrįžo pas savuosius. Kryžiuotis paskui jį pasileido vytis ir, nutaikęs prieš Dobieslovą savo jietį ir paspaudęs žirgą pentinais, pataikė jo arkliui į šlaunį po apdangalu, kurį vadiname K r o p y e r z, bet mirtinai nesužeidė; paskui pats, bijodamas, kad jo lenkai neapsuptų, taip pat pabėgo pas savuosius. Tada lenkai, abejonėms išsisklaidžius, būdami jau tikri, kad tai priešas, su keliolika vėliavų puolė tuos šešiolika ženklų, prie jų prisijungė ir kiti ir žiauriai su jais susirėmė. Ir nors kryžiuočiai kurį laiką atlaikė puolimą, galiausiai gi, persveriančios lenkų kariuomenės iš visų pusių apsupti, liko visiškai sumušti; beveik visi riteriai, kurie kovėsi po tomis šešiolka vėlavų, krito kovos lauke arba pateko į nelaisvę. Nugalėjus ir sumušus visas priešo jėgas, taipogi didžiajam prūsų magistrui Ulrikui, maršalams, komtūrams, visiems žymiausiems Prūsų kariuomenės riteriams ir ponams žuvus, likę priešai išsisklaidė ir, kartą atsisukę, bėgo galvas pametę. Nors negreitai ir per didelį vargą bei dideles pastangas Vladislovas, lenkų karalius, ir jo kariuomenė tačiau visiškai nugalėjo magistrą ir ordino kryžiuočius. . . .] nelaisvę buvo paimti du kunigaikščiai, štetino Kazimieras . . . Konradas Baltasis Olesnickis . . ., daug kitų riterių įvairios kilmės bei tautybės. Nemaža taip pat prūsų, pabėgusių iš mūšio pasislėpė tarp gurguolių ir stovyklų, kur dar norėjo gintis, tuos karaliaus kariuomenė, įsiveržusi į Prūsų stovyklas, sunaikino kardu arba paėmė į nelaisvę. Pagaliau priešo stovyklas, turtingas visokeriopų gėrybių ir turto, vežimus ir magistro bei prūsų riterių karinį turtą, lenkų kariai išgrobstė. Kryžiuočių stovykloje rasta keletas vežimų, prikrautų vien kaladžių ir grandinių, kuriais kryžiuočiai, tikri laimėjimo ir neprašydami jo pas Dievą, bet daugiau būdami užimti laukiamu triumfu negu mūšiu, buvo paruošę lenkams. Buvo ir kitų vežimų, prikrautų smalotų ir lajumi apteptų degėlų, taip pat apteptų derva ir riebalais botagų kuriais ketino nugalėtus ir bėgančius lenkus varyti. Peranksti jie džiaugėsi laimėsią, išpuikę ir išdidūs, pasitikį savimi, bet nepaisydami, kad laimėjimas buvo paties Dievo rankose. Štai ir Dievas teisingai nubaudė jų puikybę, nes lenkai tais pačiais pančiais ir tomis pačiomis grandinėmis juos pačius rišo. Tos kaladės ir grandinės, kurias kryžiuočiai patys sau sukalė, sudarė nepaprastą vaizdą, kurs rodė, kaip netikri yra žmogaus sumanymai; priešo vežimai ir gurguolės, prikrauti didelio turto, per ketvirtį valandos buvo lenkų karių išgrobstyti taip, kad jo mažiausio ženklo nebeliko. Be to stovykloje rasta kryžiuočių vežimuose daug vyno statinių, prie kurių kareiviai, sumušę priešą ir pavargę kovodami, vasaros karščio suvarginti, godžiai puolė, norėdami troškulį numalšinti; vieni kepurėmis, kiti pirštinėmis, kiti vėl batais sėmė vyną ir gėrė. Bet Vladislovas, lenkų karalius bijodamas, kad pasigėrę kariai neištįžtų, taip, kad net silpniausas priešas juos užpuolęs galėtų sumušti, ir kad dėl besaikės girtybės nekiltų kariuomenėje ligos liepė visas statines sudaužyti ir vyną išlieti. Kai jį, karaliaus įsakymu, nedelsiant išpylė, vynas liejosi ant žuvusiųjų lavonų, kurių toje stovykloje buvo daugybė, o susimaišęs su kritusiųjų žmonių ir arklių krauju, upeliais tekėjo į Tanenbergo kaimo pievas, sudarydamas lyg vienu loviu tekančią srovę. Iš čia bus kilusios pasakos, esą šiame mūšyje taip daug kraujo pralieta, kad jis tekėjęs nelyginant pat-

vinęs upelis. Paskui surasta viename nedideliame beržynėlyje, netoli priešo stovyklos, septynios vėliavos, kurias bėgantieji paliko ir tik susmeigė į žemę; jos tuojau buvo nuneštos pas karalių. Henrikas, Tucholės[13] komtūras kuris buvo liepęs prieš save nešioti du kardu, o nuo šios puikybės niekam nesidavė atkalbamas, kai po mūšio gėdingai bėgdamas, užbėgo į Wyelgnow [14] kaimą, besivejančių lenkų buvo pagautas ir jam buvo nukirsta galva — taip jis už savo puikybę gavo liūdną, bet pelnytą bausmę ..."

"LENKAMS BESIVEJANT BĖGANČIUS PRIEŠUS, DAUGYBĖ JŲ PAIMAMA Į NELAISVĘ IR UŽMUŠAMA.

"Išgrobsčius priešo vežimus ir gurguoles, karališkoji kariuomenė pasikėlė į kalnelį, kur pirmiau buvo kryžiuočių stovykla ir pozicijos, ir iš čia pamatė bėgančius priešo pulkus, minias riterių, kurių šarvai blizgėjo saulėje, nes beveik visi prūsai buvo šarvuoti. Pasileidę priešo vytis, lenkai pasiekė kažkokį raistą ir ten jį užklupo; nedaugelis iš jų drįso priešintis, tad lengvai liko nugalėti, likučiai gi karalius įsakymu buvo pagailėti ir nuvaryti į nelaisvę. Iš čia vėl Vladislovas, lenkų karalius, liepė toliau vytis bėgančius priešininkus, bet ragino karius nuo žudynių susilaikyti. Tad priešas buvo vejamas per kelioliką mylių. Nedaugelis iš tų, kurie anksčiau iš mūšio lauko pabėgo, išsigelbėjo, didelis riterių skaičių priešininkų, o į nelaisvę paimta keturiasdešimt tūkstančių; vėliavų, kaip sako, paimta penkiasdešimt vieiš jų ištikimybės priesaiką. Nemaža dėl didelio susigrūdimo paskendo tvenkiny dviejų mylių nuo mūšio lauko atstume. Užėjusi naktis sustabdė tolimesnį priešo persekiojimą. Šiose kautynėse krito penkiasdešimt tūkstančių priešininkų, o į belaisvę paimta keturiasdešimt tūkatančių15; vėliavų, kaip sako, paimta penkiasdešimt viena; laimėtojų kariuomenė didžiai praturtėjo karo grobiu. Nors sunku yra tikėti, kad toks didelis priešų skaičius žu vo betgi kelias per keletą mylių buvo užklotas lavonais, o žemė persunkta krauju, pačiame ore buvo girdėtis mirštančiųjų ir sužeistųjų šauksmai ir dejavimai."

"DU BROLIAI IŠ KRYŽIUOČIŲ ORDINO UŽ ĮŽEIDŽIANČIUS ŽODŽIUS, TARTUS VYTAUTO, DIDŽIOJO LIETUVOS KUNIGAIKŠČIO AKIVAIZDOJE, NUBAUDŽIAMI JO ĮSAKYMU, NORS IR PRIEŠ KARALIAUS NORĄ, MIRTIMI.

"Kai lenkų kariuomenė, karaliui įsakius, vijosi priešą, Vladislovas, lenkų karalius, pasikėlęs į augštą kalnelį, stebėjo iš ten tolimesniuosius tos laimingos dienos įvykius, kaip lenkai vienus bėgančius vijosi, o kitus ėmė į nelaisvę. Ten Aleksandras, Didysis Lietuvos kunigaikštis, pirmą kartą po įvykusio laimėjimo susitiko su karaliumi, nes mūšio metu jis visą laiką skubėjo nuo vienos lenkų vėliavos prie kitos, svyruojančių ir pavargusių vietoje atvesdamas naujus pastiprinimus ir rūpestingai sekė, kaip sprendžiamas abiejų pusių likimas ..."

Toliau Dlugošas dėsto, kaip Vytautas, patekusius į nelaisvę ordino brolius Markvardą Zalcbachą ir Šumbergą, kurie per 1409 m. derybas prie Kauno buvo įžeidę Vytautą ir jo motiną ir kurie dar čia pat, pralaimėję, įžūliai burnojo, liepia juodu nubausti mirtimi, nors Jogaila juos buvo užstojęs.

Kai saulė leidosi, Jogaila su kariuomene patraukė pusę mylios link Marienburgo ir čia padaręs stovyklą, ilsėjosi ir pavalgė, nes kaip jis, taip ir visi kariai tą dieną nieko burnoje neturėjo. Saulei nusileidus ėmė smarkiai lyti, todėl kautynių lauke mirė daug sužeistųjų, kurių nespėta surankioti. Kitą rytą buvo atlaikytos pamaldos visai kariuomenei, surašomi belaisviai, kariuomenė tvarkėsi, rinko lavonus, slaugė savo ir priešo kariuomenės sužeistuosius. Čia ir buvo nutarta pasilikti per tris dienas. Tatai Dlugošas labai peikia, nes esą, jei būtų paskubėta prie Marienburgo, kryžiuočiai, kurie sužinoję apie pralaimėjimą mirtinoje baimėje bėgo kas kur tik galėjo, nebūtų spėję atsigauti, jų sostinė butų tikrai paimta ir ordinas galutinai sutriuškintas.

Kai trečiadienį liepos 16 d., pragiedrėjo, Jogaila įsakė sujieškoti ordino magistro ir kitų žymiųjų priešų lavonus. Jie buvo nuplauti ir įvynioti į švarias marškas; Ulricho von Jungingen lavonas, apdengtas purpuru buvo su visa pagarba nusiųstas palaidoti į Marienburgą, o kiti, lygiai kaip ir 12 labiau žinomų lenkų karių, palaidoti medinėje Tanenbergo bažnyčioje. Čia pat buvo iškelta didžiulė puota, kurioje be Jogailos, dalyvavo Vytautas, kunigaikščiai ir didžiūnai, o taip pat ir paimtieji į nelaisvę minėti valdovų giminaičiai. Jogaila su Vytautu siuntinėjo pasiuntinius į visas puses pranešdami apie laimėjimą. Visas kraštas nepaprastai juo džiaugėsi.

POLNOJE SOBRANIJE RUSSKICH LIETOPISIEJ, XVI T. 522-3 PSL. SPISOK BYCHOVCA.

"...Paskui matė, Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas, kad jo kariuomenės labai smarkiai sumušta, o lenkai jokios pagalbos duoti nenori. Ir Didysis kunigaikštis Vytautas parbėgo pas savo brolį karalių Jogailą, o jis mišių klausė, ir jisai taip tarė, tu mišių klausai, o kunigaikščiai ir kariai mano beveik visi išmušti guli, o tavo žmonės nenor duoti jiems jokios pagalbos ... ir jis jam atsakė, mielas broli, negaliu kitaip daryti ... ir liepė vėliavai savo karališkai (orig. — "komornomu") į pagalbą patraukti, o totoriai davė Lietuvos kariuomenei vėliavą į pagalbą ir nuėjo su lietuvių kariuomene. Ir vokietį visiškai sumušė, ir patį magistrą ir jo komtūrus mirtinai užmušė ir nesuskaitomą daugybę vokiečių pagavo į nelaisvę, o kiti lenkų kariai nieko jiems nepadėjo, tik į tai žiūrėjo ..."

Nors Bychovco kronika, beveik be abejonės, laikoma T. Narbuto falsifikatu, betgi ši ištrauka įdomi tuo, kad parodo, koks Lietuvos patriotas buvo lenkiškai rašęs Narbutas. (vert. pastaba)

POLNOJE SOBRANIJE RUSSKICH LIETOPISIEJ, VOSKRESENSKO METRAŠTIS, VIII T., 85 psl.
6918 (1410) m.

"Šiais metais buvo mūšis tarp karaliaus Jogailos Algirdaičio, krikštyto Vladislovu, ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vytauto Kęstutaičio su vokiečiais ir Prūsais, Prūsų žemėje, tarp Dubravnos ir Ostrodės miestų. Ir nukovė magistrą ir maršalą, ir komtūrus sumušė, ir visas jų vokiečių jėgas sumušė ir jų vokiškus miestus paėmė, ir tik trys miestai nepasidavė karaliui ir Vytautui. Ir buvo tą rudenį trys mūšiai lenkų ir lietuvių su vokiečiais, ir visuose vokiečiai buvo sumušti ... Ir stovėjo prie Marienburgo 8 savaites..."

A.D.

KATRAS DRŪTESNIS?

J. Skardis

Nuo pat pirmojo sovietų sputniko paleidimo erdvėn visame laisvajame pasaulyje pasigirdo nusigandusios viešosios nuomonės balsų, kurie kaltino J.A.V. už atsilikimą.

Tų pesimistiškų kritikų eilės sudarė įvairiaspalvė publika: garbingi generolai, žinomi žurnalistai, pasižymėję mokslininkai (jų tarpe apgailėtinų pacifistų!) ir kiti.

Iš J. Alsopo straipsnių atrodytų, jog J.A.V. dabar yra visiškai atsilikę nuo Sovietų raketų gamybos srityje. Tą savo nuomonę jis paremia net skaičiais.

Po nelaimingo ir Chruščiovui padėjusio suardyti didžiųjų konferenciją Paryžiuje amerikiečių lėktuvo U-2 numušimo įvyko kiek didesnių pasikeitimų. Net pačių amerikiečių spauda nepagyrė savos vyriausybės už blogą šnipinėjimo laiko parinkimą. Tačiau yra ir kiek linksmesnių nuomonių. Mat, jeigu amerikiečių žvalgybos lėktuvas gali įskristi į Sovietų teritoriją net 1200 mylių ir tik sugedęs yra numušamas, tas tik rodo kokia prasta yra Sovietų priešlėktuvinė apsauga. O tai tik reiškia kad jie nesulaikytų Amerikos sunkiųjų strateginio bombardavimo lėktuvų jei kiltų III Pasaulinis karas.

Sakoma, kad šių reikalų išryškinimas ir amerikiečių nuoširdus prisipažinimas, kad jie jau ketveri metai taip dairosi anapus geležinės uždangos ir įsiutino Chruščiovą.

Kuriam laikui praėjus, numušus dar ir kitą amerikiečių lėktuvą RB-47 virš Arktikos vandenų, tas pats žurnalistas Alsopas, nesenai besidžiaugęs sovietinės gynybos silpnumu, pragydo kitokią giesmelę. Jis dabar rašo, kad sovietai jau prieš pora metų bandė amerikiečių U-2, kuris skraido 70,000 pėdų augštyje, numušti, bet jų naikintuvai pasiekia tik 60,000 pėdų augštį. Tačiau pastaruoju metu sovietiniai naikintuvai MIG-19, yra žymiai patobulinti ir jau pakyla iki 90,000 pėdų augščio. (tarp kitko šis sovietų rekordas tuojaus buvo amerikiečių sumuštas). Žinant, kad amerikiečių bombonešių augštis siekia 60,000 pėdų ir kad per paskutinius 18 mėnesių sovietai savo priešlėktuvinę gynybą sustiprino tobulesniu radaro tinklu ir naujomis raketomis, labai panašiomis savo daviniais į amerikiečių Nike-Herkules, atrodytų, kad nelabai jau galima džiaugtis amerikiečių strateginiais bombonešiais. Žinoma, Alsopas sako, kad negalima sakyti, kad tie bombonešiai yra jau bejėgiai ar nenaudingi, kitaip ir Berlyno krizė būtų kitaip užsibaigusi. Tačiau, deja, tenka grįžti realybėn, kada amerikiečiai raketų srityje iš užpakalio šliaužia sovietams.

Tačiau nevisi žurnalistai sutinka su tokiais pesimistiškais Alsopo išvedžiojimais.

Dr. Lee A. DuBridge, Kalifornijos technologijos instituto prezidentas sako, kad žiaurios gyvenimo ironijos pavyzdys yra rusų nesugebėjimas ir nemokėjimas pasigaminti lengvo svorio termobranduolinį degtuvą (Thermonuclear warhead, kurį lietuviškoji spauda kartais juokingai verčia — galvute). Kas galų gale jiems atnešė tik naudą, nes įgalino rusus pasiekti didelių laimėjimų erdvėje. Mat stambesniais ir sunkesniais degtuvais jų raketoms duodama didesnė stumiamoji jėga ir jų paleisti sputnikai todėl yra stambesni už amerikiečių.

Tačiau naujausi amerikiečių bandymai erdvėje pralenkė visus rusų bandymus išskyrus vienintelį dalyką, kad rusų veržimasis orbitoje yra didesnio svorio. Amerikiečiai paleido didesnį skaičių žemės satelitų, kuriuose yra daugiau ir geresnių įtaisymų ir intrumentų negu rusų sputnikuose. Jie pasiekia didesnius nuotolius ir patiekia daugiau davinių. Amerikiečių paleistas satelitas Pioneer V erdvėje tesveria tik 94 svarus, bet neabejotinai šiandien yra pats reikšmingiausias ir vertingiausias šios rūšies bandymas pasaulyje.

Pats pagrindinis amerikiečių karinių vairuojamųjų raketų programos tikslas yra pagaminti kiek galima lengvesnes ir paprastesnes raketas, kurios pačius galingiausius degtuvus nuneštų į numatytus taikinius.

Kitas amerikiečių žurnalistas pareiškęs šiuo reikalu savo nuomonę New York Herald Tribune laikraštyje yra Roscoe Drummond. Jo nuomone amerikiečių kariniame stipryme nėra jokios bauginančios spragos ar kokio atsilikimo. Tačiau, tiesa yra, kad sovietai gamina daugiau tarpkontinentinių vairuojamųjų balistinių raketų kaip amerikiečiai. Kodėl sovietai, vieton gaminę tolimo skridimo bombonešius vairuojamus piloto, metėsi į tarpkontinentines raketas? Jo nuomone priežastys yra šios:

Raketos yra geriausia ir net vienintėlė priemonė netikėtam užpuolimui.

Jos yra veiksmingesnės kai yra tiksliai žinoma priešo bombonešių ar raketų bazės. Kadangi JAV yra demokratija ir todėl atviras kraštas (net per daug atviras!) tai ir sovietai daugiau žino apie amerikiečių karines bazes kaip šie pastarieji apie sovietų.

Sovietai arti JAV karinių bazių neturi todėl jiems ir reikalingos tolimų atstumų, tarpkontinentinės raketos.

Pagaliau sovietai žino, kad amerikiečiai nepradės staigaus užpuolimo, taigi ir gali nutraukti bombonešių gamybą nelaukdami kol raketos pakeis juos.

Tuo tarpu Amerikos gynyba bazuojasi sunkiaisiais bombonešiais. Jų turima daugiau kaip 2000 (strateginiai, tolimo skridimo bombonešiai). Šios jėgos yra laikomos įvairiuose parengties laipsniuose. Didelė bombonešių dalis gali pakilti oran per 15 minučių, o tam tikras jų skaičius yra visą laiką ore. Kiekvienas iš šių bombonešių gali nunešti į taikinį keletos tarpkontinentinių raketų naikinamąją jėgą.

Du bombonešių taktiniai junginiai ginkluoti branduolinėmis bombomis, yra išdėstyti svarbiose strateginėse pozicijose apie Sovietų Sąjungą visame pasaulyje.

Amerika turi 14 lėktuvnešių, kurių keli laikomi Sov. Sąjungos periferijoje. Šios plaukiojančios bazės yra sovietų raketų nepažeidžiamos, nes nuolat keičia savo vietą. Iš jų galima smogti į bet kurią sovietų teritorijos vietą. Šiuose lėktuvnešiuose yra daugiau lėktuvų už visus sovietų sunkiuosius bombonešius paėmus kartu.

Be sunkiųjų bombonešių yra dar 14 dalinių bombonešių-naikintuvų, paruoštų branduoliniam karui ir išdėstytų užjūryje, arba paruoštų ten pasiųsti per keleta valandų.

Tarpkontinentinių vairuojamųjų raketų eskadronas, yra paruoštas kariniams veiksmams ir ginkluotas Atlas raketomis. Vienas operatyvinis eskadronas yra ginkluotas Snark — 5500 mylių siekiančiomis raketomis su didelio kalibro degtuvu.

Du kreiseriai ir 5 povandeniniai laivai yra nuolatinėje parengtyje, ginkluoti Regulus raketa, paleidžiama nuo žemės ar vandens paviršiaus.

Keturi operatyviniai eskadronai yra ginkluoti Matador, arba Mace raketomis. Ju kiekviena turi baisią

naikinančią jėgą, didesnę už numestą sprogstamą medžiagą ant taikinių viso II Pas. Karo metu.

Pagaliaus 60 vidutinių atstumų raketų Thor yra Amerikos sąjungininko D. Britanijos rankose.

Taigi, visas čia patiektas sąrašas, atrodo, leistų galvoti, kad šiandien Amerika turi daug galingesnę smogiamąją jėgą už sovietus. Tai tokios nuomonės yra žurnalistas Roscoe Drummond.

Ir paskutiniai spaudos pranešimai duoda daug padrąsinančių žinių apie amerikiečių naujausius ginklus, ar jų bandymus. Vien tik per keleta paskutinių metų JAV paleido erdvėn 23 žemės satelitus ir 20 povandeninių atominių laivų. Daug reikšmės skiriama dviem sekmingiems raketos Polaris (sveria 28 000 svarų) bandymams. Šita raketa šaunama iš povandeninio laivo ir abiem atvejais pataikė į taikinį už 1200 mylių.

Š. m. liepos mėn. Eisenhoweris paprašė senato daugiau pinigų karinams reikalams, kas karinį biudžetą iškeltų iki 40 bilionų dol. Senatas netik patenkino prašyma bet dar pridėjo 1 bil. daugiau, nes kaip senato demokratų lyderis ir kandidatas į vice prezidentus L.B. Johnson pareiškė: "Negalima nustatyti kainos laisvei!" Kitos nuomonės yra New Yorko gubernatorius Nelson Rockefelleris, kuris pareiškė, kad karinių jėgų balansas pakrypęs į sovietų pusę, ka rodo jų elgesys.

Kokios gi III Pas. karo kilimo galimybės?

Kanados gynybos ministerijos biuletenis nurodo, kad III Pas. karas gali kilti iš trijų situacijų:

I. Jeigu žymiai pasikeistų dabartinis karinis jėgų balansas;

II. Jeigu sovietai pasiektu, taip vadinamą, technologišką prasilaužimą (išrastų būdą kaip sunaikinti ar nukreipti priešo vairuojamas raketas);

III. Mažo karo išsiplėtimas.

Kanados gynybos ministerijos nuomone, sovietai užpultų Ameriką, jei viena iš tų situacijų susikurtų. Karas būtų naikinantis ir baisus, tačiau reikia prisiminti, kad be III Pas. karo komunizmas nebus panaikintas ir nebus laisvės pavergtoje Lietuvoje. Be to, laikas dirba mūsų nenaudai. Nieko nepadės jei mes bijosime, nes drąsus žmogus miršta tik kartą, kai bailys išgyvena šimtus mirčių . . .

Tik du dalykai yra blogesni už karą, pasakė vienas žymus mintytojas, vienas iš jų yra neteisingumas, o antras — bolševikinė taika.

Sovietų partizanų žvalgai vokiečių fronte 1944 m. gauna uždavinį

KOMUNISTINIAI PARTIZANAI IR KOVA SU JAIS

V. Šventoraitis

I

Komunizmo grėsmė laisvajam pasauliui yra bazuojama raudonųjų partizanų veikla ir jų galimu panaudojimu vakaruose. Partizaniniame kare ir jo metoduose komunistai yra ekspertai, jie turi patyrimo kaip sukurstyti revoliuciją ir išsprogdinti vyriausybes netvirtas ekonomiškai ar politiškai. Straipsnyje, paskelbtame amerikiečių Military Review šiais metais, yra bandoma jieškoti priežasčių dėl ko kyla partizaninis judėjimas ir kaip kovoti su jais, be to paliečiama karinė ir istorinė partizaninio karo vertė.

Žodis guerilla reiškia nereguliarų, neprofesionalą, civilinį partizaną, kuris griebiasi ginklo kovai prieš reguliarią kariuomenę. Partizanai yra organizuojami kariniu pagrindu, tikslu kliudyti, alinti ir net sumušti priešą. Istoriją panagrinėję rasime daug pavyzdžių kai partizanai laimėjo ten, kur kariuomenei nepasisekė. Partizanai yra seni kaip ir pati istorija, tačiau šiandien kariniai sluoksniai permaža dėmesio kreipia į juos. Abejonių kyla dėl jų panaudojimo, dėl nusistovėjusių tradicijų atmetimo, dėl neetiškos jų savybės. Patyrimas rodo, kad partizanai naudojami daugiausia įvairiose revoliucijose, sukilimuose Mūsų laikais jie komunistų inspiruojami įvairiuose kraštuose sukeltuose judėjimuose, tikslu nuversti teisėtą valdžią. Komunistiniai kraštai ruošia profesionalus vadus partizanams, tokius asmenis kaip Mao-Tse-Tungas ar Stalinas. Pastarasis Markso idėjas pritaikė praktikai: "tikslas pateisina priemones". Tas pačias idėjas jis pritaikė ir partizanams. Silpnindamas savo priešą, tuo pat laiku stiprina savo jėgas. Komunistai stengiasi pasikasti po visų laisvų kraštų saugumu, tačiau tuo pat metu stiprindami savo pačių saugumą ir veiklą.

Rusai remiasi Markso žodžiais: "Tauta kovojanti už savo laisvę, negali priklausyti standartinių, primestų karo taisyklių. Masiniai sukilimai, revoliuciniai metodai, visur veikianti partizanų buriai, tai tokios yra priemonės, kuriomis ir silpnos tautos gali tikėtis išsilaikyti prieš viršijantį skai-

čiumi ir ginklais priešą. Vykusiai vartojant, kad ir silpnesnes jėgas galima nugalėti stipresnį ir geriau organizuotą priešą."

Stalinas, Mao, Ho-Chi-Minh yra gabiausi Markso mokiniai, kurie davė partizanams metodus, būdus ir organizaciją.

II Pas. karo metu vokiečiai kovai su partizanais užnugaryje laikė pririštų 300,000 karių, t.y. apie 15 divizijų kai kiekvienas karys buvo reikalingas fronte.

Korėjos kare UNO jėgos iš 10 divizijų net 4 turėjo mesti kovai su partizanais savo užnugaryje. Graikijoje 200,000 karių turėjo kovoti prieš 30,000 partizanų. Kuboje, Fidel Castro su maža grupe, užaugusia iki 620 partizanų, su gyventojų parama, nuvertė pajėgų Batistą.

Neseniai gen. Gruenteris pareiškė, kad vieną partizaną izoliuoti reikia 10 karių.

II

Daugelis karinių strategų teigia, kad atominio karo atveju vakaruose bus įmanoma veikti tik mažais savarankiškais daliniais. Taigi atominiam kare partizanų veiksmai gerai derinasi.

Daugiau galimybės yra, kad tarptautinio komunizmo agentai greičiau pasirinks mažesnės rizikos kelią, keldami mažus vietinius karus ir partizanų veiksmus.

Partizaninis karas yra nebrangus, paprastas; įkėlus kur koją jis gali būti išplėstas į pilną karą. Komunistai yra partizaninio karo žinovai ir iš praeities turi didelį patyrimą. Todėl yra būtina, kad ir vakarai suprastų didelę partizaninio karo reikšmę, studijuotų partizanų metodus, techniką ir taip pasirengtų ateities veiksmams.

Nagrinėjant partizanų karo tikslus, randame, kad jis naudojamas siekti šių tikslų;

1. Paremti reguliarių jėgų veiksmus;

2. Žlugus ginkluotom jėgom, ginti kraštą — kaip paskutinė kovos priemonė;

3. Užgrobus priešams sukelti tautoje laisvės akciją;

4. Nuversti diktatūrinę, ar tironinę, nors ir teisėtą valdžią;

5. Kenkti ir silpninti esančią valdžią, vesti ją prie žlugimo, kad užgrobtų valdžią savo politiniams tikslams.

II Pas. kare sovietų partizanų tikslas buvo kenkti vokiečių užnugariui ir taip silpninti frontą, rinkti ir perduoti žinias, veikiant kaip žvalgybos punktams. Šie tikslai skirtingi nuo tikslų Ho-Chi-Minh Indokinijoje ir Mao-Tse-Tungo Kinijoje, nes jų partizanų tikslai buvo nuversti tesėtą valdžia ir pasigrobti ją sau.

Apie komunistinius partizanus yra svarbu atsiminti, kad jie pradžioje prisiderina prie viso, kad ir teisingo revoliucinio judėjimo, derindami komunistinę strategija ir tikslus, sukeldami krizius, silpnindami politiniai, ekonominiai ir kariniai krašto struktūrą. Bet kai tik valdžia virsta, komunistai paspaudžia ir užgrobia kontrolę.

Kraštutiniai nacionalistiniai ir komunistiniai judėjimai šiandien turi plačią galimybę, nesukeldami pilno karo, pagrobti kraštą savo valdžion.

III

Be bendrų karui vesti sąlygų, daugiau ar mažiau pritaikomų ir partizanams, yra ir kitos sąlygos ir žymės, būtinai reikalingos pravesti sėkmingą partizaninį karą:

1. Pasinaudojimas nepastovia politine—ekonomine situacija;

2. Laimėjimas vietinių ar viso krašto gyventojų simpatijų, bei paramos;

3. Vykęs išnaudojimas karinių principų—sekmingas vietovės išnaudojimas, netikėtumas ir smūgio išvystymas.

Pradžioje turi būti sukeltas ar rastas jau esantis nepasitenkinimas vyriausybe gyventojų masėse, kuriose partizanai rastų dirvą paramai ir simpatijai.

Simpatijos masėse laimimos nuolatine propaganda, kol perimama viešosios nuomonės kontrolė. Tą atsiekti yra varoma intensyvi neapykantos kampanija, besislepianti už šiandien populiarios nacionalizmo skraistės. Tas buvo sekmingai išnaudota Ho-Chi-Minh partizanų Indokinijoj prieš prancūzus 1946-56 m.

Nesunku įsivaizduoti kaip masės su stipriu tautinės laisvės troškimu, ar turinčios kitų vertingų siekių, nepajuntamai ir lengvai patenka komunistų kontrolėn ir tampa jų rankose žaislu šaltam ar karštam karui. Judėjimai prasidėje su nereikšmingu partizanų skaičiumi, remiami masių, gali išplisti į didelio masto veiksmus, kurie gali nušluoti teisėtą valdžią nuo žemės paviršiaus. Tas įvyksta šiandien greičiau ten, kur valdžia yra priešinga komunistų idėjoms. Komunistai visumet jungiasi su nelegaliais, anarchiniais elementais, kovoja dėl populiarumo masėse ir vien tik todėl, kad jų vadai yra puikiai paruošti, užgrobia kontrolę ir nacionalistiniuose judėjimuose.

IV

Vyriausias partizanų štabas vykdo absoliutinę, centralizuotą drausmės, politinės krypties ir etikos kontrolę. Kovinis parengimas ir tiesioginė atsakomybė dėl veiksmų būna decentralizuota ir pavesta grupių vadams. Kontrolės centralizavimas užtikrina veiksmų derinimą.

Geriausi rezultatai partizanų pasiekiami naudojant decentralizuotas mažas grupes iki 50 vyrų. Didesnės darosi nejudrios ir sunkiai aprūpinamos. Patyrimas rodo, kad maži daliniai, su savistovia vadovybe centraliniam štabui derinant veiklą, yra veiksmingiausi. Taktiniai uždaviniai gerai įvykdyti galima tik veikiant mažoms, save apsirūpinančiomis grupėms.

Paprastumas, neformalumas, veržlumas ir netikėtumas suteikia partizanams veiksmingą jėgą. Su partizanais yra sunku kovoti dėl to, kad negalima jų pažinti ir juos nustatyti. Jų veiksmingumas pareina nuo sugebėjimo vesti du gyvenimu. Vietname prancūzų daliniai dienos metu retai kada matė priešą. Dieną visi buvo "taikūs" kaimiečiai, artojai dirbantys savo ryžių laukuose, tačiau naktį tie "taikūs" kaimiečiai virsdavo fanatikais partizanais ir puldavo prancūzų fortus. Partizanu gali būti ir moksleivis, studentas, darbininkas ar mokytojas, ar gretimas kaimynas, kuris prisitaikęs gali smogti naktį ir kaip rūkas išnykti dieną. Partizanas yra šešėlių karys, bijąs dienos atvirumo, jo gyvybė priklauso užsimaskavimo ir slaptumo. Tas slaptumas ir sudaro sunkumą su jais kovoti. Kariams yra įprasta kovojant su priešu žinoti kas jis yra ir kur jis yra. Negalėdami priešo pažinti, jį surasti ir kovoti su juo atvirai, kariai būna morališkai prislėgti to nežinojimo. Nežinojimas, baimė ir negalėjimas smogti karius palaužia ir pribaigia.

Partizanai stengiasi laimėti gyventojų pritarimą nes iš jų jie gauna informacijas, žmonių papildymą, aprūpinimą maistu ir pinigais. Partizanas yra civilinis, jis kilęs iš jų tarpo, todėl dėl savo išlikimo jis turi turėti jų paramą. Parama nevisuomet gali būti savanoriška, kartais ji išgaunama terorizuojant gyventojus. Civilinių gyventojų paramos reikšmę, siekiant savų politinių tikslų, puikiai išreiškia Mao-Tse-Tungas:

"Kai partizanai lieka be politinių tikslų, jie žlunga. Jei jie pasirinks tikslus priešingus gyventojų politiniams tikslams tai, be gyventojų paramos, jie taip pat nelaimės. Tai pagrindinė priežastis kodėl partizanų judėjimas turi būti revoliucinis judėjimas. Partizanai yra organizuoti iš masių, jų remiami ir išlaikomi. Netekus tos paramos nepritraukus gyventojus bendradarbiauti kovoje, par-

tizanų išlikimas ir veikimas, jų judėjimo išplėtimas, yra neįmanomas."

Parama kurio nors palankaus krašto aprūpinančio ginklais, šaumenimis, apranga ir direktyvomis yra būtina. Politinis vadovavimas turi būti, augščiausio laipsnio. Tai užtikrina koordinaciją ir masių nuteikimą siekiant nustatytų tikslų. Centralizuotos veiklos reikšmę pabrėžia Mao-Tse-Tungas savo veikale "Strategija partizanų kare".

Be centralizuotos strateginės vadovybės partizanai atneš priešui nedidelių nuostolių ir tik suskils į ginkluotas, siaučiančias gaujas prarandančias gyventojų masės paramą. Siekiant bendro tikslo ir suderintų veiksmų partizanų organizacija ir vadovybė turi siekti augšto karinio ir politinio lygio. Partizanų kontrolė, laikymas jų rankose turi tęstis ir po karo veiksmų, saugant, kad jų kontrolė nepatektų pavojingiems politiniams elementams.

Kad partizanų veikla nesustingtų, jiems būtinai reikalinga puolama dvasia. Aktyvūs ir sekmingi vienetai, išugdę kovos dvasią, susilaukia pasekėjų. Mao-Tse-Tungas pabrėžia taisyklę, kad partizanai negali sau leisti pralaimėti nei vienų kautynių. Kinijos komunistai turėjo problemą per eilę metų išlaikyti puolamą dvasią, be didesnio užsiangažavimo, kad išliktų ateinančioms kovoms. Mao duoda tris pagrindinius principus partizanams Azijoje:

1. Jei negali išlaikyti miesto ar kokios vietovės, užleisk ją;

2. Apsiribok tik partizaniniais veiksmais tol, kol priešas viršija skaičiumi ir ginklais;

3. Organizuok reguliarias dalis ir pereik į priešpuolį, kai esi tikras dėl pergalės.

Jis pripažįsta, kad tik puldamas gali pasiekti galutiną pergalę ir atsiekti savo politinius tikslus. Reikia būti kantriam ir lanksčiam, reikia laukti palankaus laiko ir tinkamos vietos pradėti priešpuolį. Mao naudojo tokią taktiką prieš kinų nacionalistus. Jis eilę metų vedė partizaninį karą, kol 1948 m., įsigijęs pakankamai jėgų, perėjo į priešpuolį.

Paskutiniame ruožte, kai partizanai yra tikri dėl pergalės, tinkamam momentui atėjus, organizuojami reguliarūs kariniai daliniai, kurie kovoja jau atskirai.

Netikėtumas duoda partizanams daugiau veiksmingumo. Viskas priklauso nuo geros žvalgybos, žinių, gaunamų, per paruoštus šnipus, agentus, stebėtojus ir civilinius gyventojus. Tas žinias įvertinant, paruošiami puolimo planai ir parenkami tikslai.

Partizanai, bendrai, puola nakčia, prisidengdami tamsa, miškais, džiunglėmis, slėpdami savo judėsį. Jų tikslai gali būti įvairūs: elektros stotys, radio mazgai, telefono centrai, atskiri asmenys ar priešo daliniai. Būrys, veikiantis vienoje apylinkėje, dažnai keičia būstinę ir žygio kelius, kad išvengtų susekimo. Netikėtumas gali būti padidintas puolant tolesnius taikinius, klaidinant priešą apie jėgų dydį ir trukdant jam jėgų sutelkimą.

Ruošdami pasalas jie parenka vietovę, kur voros priekinė sauga gali būti sunaikinta iš už uždangos, o pati vora apšaudoma automatinių ginklų ugnimi. Komunistiniai partizanai dažnai derina kelio užkirtimą su stipriu puolimu iš šonų, išnaudodami netikėtumą. Po atakos greitai pasitraukia į sutartą susirinkimo vietą, ar įsimaišo gyventojų tarpan. Tokia "smok ir dink" taktika yra vartojama priešo užnugaryje, kur mažiausia saugomasi ir duoda veiksmingas išdavas.

Partizanams tikslas pateisina priemones, ir vienintėlis jų įstatymas yra išlikti ir išsilaikyti.

VII

Partizanų vienetų panaudojimas yra apribotas taktinių ir strateginių tikslų. Grupės vadas, rinkdamasis savo uždaviniams tikslus — taikinius, turi derintis prie bendro siekiamo tikslo. Stalinas jautė, kad tikroji partizanų veikimo vieta yra priešo užnugaris. Sovietų partizanai II Pasaul. kare, veikdami užnugaryje, sugebėjo trukdyti vokiečių ryšius, tiekimą ir pririšo vokiečių jėgų dalį užnugaryje, be to, jie veikė kaip žvalgybos centrai. Kai gyventojai yra palankūs ir remia partizanus, tada jie yra neįkainojamos vertės žvalgybai. Partizanų agentai, patalpinti centrinėse vietose rinkti žinias, būtinas planų vykdymui, nusilpnina ir nuvargina priešą. Jų vertė pabrėžiama ir vokiečių vieno korpo raporte: "Partizanai atsilygina šimteriopai už išlaidas, įdėtas organizuojant ir išlaikant juos žvalgybos darbe".

Užpuolimų, spąstų, pasalų parengimas turi remtis tiksliomis informacijomis, užtikrinančiomis laimėjimą. Kokie tikslai — taikiniai bebūtų pasirinkti, jie turi atitikti partizanų pajėgumą. Nakčia vykdomi puolimai pasižymi savo įžūlumu, netikėtumu ir greitumu. Partizanai gali vakare smogti vienoje vietoje, o ryte gali būti jau už mylių. Planai turi būti pagrįsti staigiu smūgiu su mažiausia jėgų, kad po smūgio kuo toliau atsitraukti nuo priešo.

Komunistiniai partizanai vartoja teroristinius metodus ir klastą kaip psichologinius ginklus. Jų mėgiami triukai yra pakišti laiko bombą vietose kaip karininkų klubas, teatras, kur kariai paprastai renkasi nustatytu laiku. 1958 m. tokiu būdu buvo sužeista 11 karininkų Vietname.

Dažnai toki triukai yra naudojami diskredituoti vietinę valdžią svarbiose tarptautinėse konferencijose, parodant vietinės vyriausybės silpnumą lankančių dignitorių akyse.

Yra mėgiami ir sabotažo veiksmai: įpilant cukraus į gazoliną ar primaišant sprogstamosios medžiagos į traukinių ar laivų mašinų anglį. Partizanas yra slaptingas ir žiaurus savo veiksmuose ir juda kaip tigras naktį, jieškodamas savo aukos lapės gudrumu. Savo puolimo ir pasitraukimo taktika, teroru, politinėmis žmogžudystėmis, partizanai nesirūpina sekti nusistovėjusiomis karinėmis tradicijomis.

Partizanai negali leisti sau pralaimėti kautynių ar prarasti iniciatyvą, bet dažnai ir jiems tenka gintis atsparos punktuose, ar kliudant priešui įsiveržti į kurią svarbią vietovę. Tada gynimasis yra vedamas tik norint laimėti laiką, arba pridengti savo judėsį į naują vietovę kitiems veiksmams.

Paprastai partizanams gynyba yra neįprasta, nes ginantis prarandama judėjimo ir netikėtumo savumai. Taigi gynyba yra vedama tik iš reikalo ir tik aprėžtą laiką.

VIII

Vietovės pažinimas ir jos geras išnaudojimas kartais sudaro visą skirtumą tarp laimėjimo ir pralaimėjimo. Sugebėjimas išnaudoti vietovę įgyjamas per žvalgymą, nakties veiksmus ir nuolatinį treniravimąsi.

Studijuodami vietovę, jie žino kiekvieną smulkmeną, kelius, kalvas, kliūtis, upes ir kt. Veiksmų apylinkėje partizanai išžvalgo iki smulkmenų visomis kryptimis iki 50 mylių atstumo. Naudojami vietiniai civiliniai vadovai. Neriboti atstumai, kaip Kinijoj ar Rusijoj, leidžia partizanams lengvai nukirsti priešo ryšį ir sutrukdo jam reaguoti stipriom jėgom.

Kalnuota, dengta vietovė, su kliūtimis, upėmis, pelkėmis yra puiki partizanų telkimosi priedanga, tinkama jų bazėms, stovykloms, bei atsparos punktams. Kelių trūkumas trukdo priešui susitelkti, pavartoti sunkiuosius ginklus; tankus ir artileriją. 1946-49 m. tokios vietovės davė partizanams puikias sąlygas kovojant su Graikijos vyriausybe.

Išnaudojant pasisekusius partizanų puolimus yra naudojama intensyvi

propaganda, proklamacijomis, pamfletais. Propaganda, lydima skleidžiamų gandų ir teroro bei panikos, žmonių tarpe silpnina pasitikėjimą sava vyriausybe ir vadais. Propaganda yra nedaloma partizaninio karo dalis. Nors propaganda pati negali pakeisti partizaninių veiksmų, tačiau, derinant abu, yra lengviau pasiekti tikslo.

IX

Partizanų vadovybė yra daugiau diktatūrinė kaip demokratinė. Daugumas partizanų vadų yra iš anksto komunistų partijos paruošiami, jie turi visas savybes, vadui reikalingas.

II Pas. karo metu komunistų partijos nariai su kariniu apmokymu ir patyrimu, būdavo nuleidžiami ar pravedami į priešo užnugarį, kad vadovautų partizanų grupėms. Malajuose partizanams visus vadus davė vietinė komunistų partija.

Pagrindinė priežastis, teikianti norą ir ryžtą partizanui nugalėti visas kliūtis ir net mirtį, yra stiprus tikėjimas į komunistines idėjas. Davęs priesaiką kovoti už reikalą, partizanas, tuo pačiu, pasižada paklusti partizanų drausmei, kurios pažeidimas gali būti baudžiamas mirtimi. Partizanų vadas reikalauja absoliutaus paklusnumo.

Geras partizanų vadas yra kietas ir žiaurus, nepalenkiamas ir didžiausiame pavojuje išlieka nepasimetęs, savo valia jis priverčia kitus narius susilieti į vieną nedalomą kovos dalinį. Jis turi sugebėti išgauti iš savo narių tokį lojalumo jausmą, kad partizanas jaustųsi išdidus priklausąs jo daliniui.

X

Kariniai žinovai pabrėžia, kad atominio karo išvakarėse toks jėgų telkimas, koks buvo įprastas II Pas. karo metu, bus neįmanomas. Kad jėgos liktų nesunaikintos, jos turi būti organizuotos į nepriklausomus, labai judrius, kietai smogiančius, greitai susitelkiančius ir išsisklaidančius, mažus kovos dalinius. Partizanai kaip tik atitinka tuos reikalavimus. Jie dėl savo greitumo, slaptumo ir dalinių mažumo negalima laikyti tinkamais taikiniais atominiams ginklams.

Paprastai partizanų dalinys yra lankstus vienetas iš 50-60 vyrų, vieno vado vedamas. Tokia grupė, pradžioje, dažnai yra organizuojama politinio komisaro, kuris vėliau paskiria jai vadą. Toks vadas gauna leitenanto ar kapitono laipsnį, žiūrint grupės uždavinių svarbos ir vyrų skaičiaus.

Dalinių organizacija įvairuoja. Pagal jų paskirtį yra keli dalinių tipai: lengvo ar sunkaus ginklavimo, žvalgybos, žinių rinkimo, sabotažo ir specialių uždavinių. Mažiausias vienetas yra celė iš 4 vyrų.

Sovietai pabrėžia, kad yra naudingiau turėti 1000 dalinių po 50 vyrų, negu 50 dalinių po 1000 vyrų. Partizanai retai kada dėvi uniformą, jie daugiau nešioja tautinius ženklus, ar raiščius to krašto, kuriame veikia. Tada jiems lengviau pritapti ar pasislėpti vietinių gyventojų tarpe.

Ginklavimas būna dažniausiai lengvas, nešamas, bet pakankamo stiprumo atlikti uždavinius: peiliai, šautuvai, automatai, lengv. kulkosvaidžiai ir granatos. Lengvieji ginklai pasirenkami toki, kurie turi didžiausią ugnies galią, lengvi, staigiai pradedą veikti.

Dalinių judrumas padidėja, jei partizanai naudoja arklius ar mašinas. Palaikant ryšį lėktuvais, tokio dalinio veikimo ribos gerokai padidėja. Nustatyta, kad vienetas gali veikti 100 ant 80 mylių didumo apylinkėje. Maisto tiekimas vykdomas iš vietinių gyventojų rekvizicijomis. Jei operacijos išplečiamos, ar partizanai lieka izoliuoti, tada jie aprūpinami iš oro lėktuvais.

XI

IŠVADOS. Iš žemėlapio matyti, kad vakarų pasaulis turi idealias sąlygas partizaniniam karui vesti. Paviršius yra neribotų tolių, ilgos ryšių linijos, kai kurių kraštų nepastovios vyriausybės ir politinės sąlygos duoda puikias sąlygas lanksčiam partizaniniam karui.

Neleidžiant susiorganizuoti komunistiniams partizanams yra svarbu pažinti iš anksto tuos judėjimus, kuriuos komunistai gali išnaudoti savo naudai. Komunistai dažnai įsijungia į mažumų ar kraštutinių nacionalistų judėjimą, ką rodo praktika. Jie tik nori iššaukti krizį ir, progai pasitaikius, pasiglemžti valdžią (pav. Fidel Castro Kuboje).

Pirmasis žingsnis, svarstant partizanų problemą, yra pažinti tą didžiulę grėsmę, kuri graso vakarų pasauliui, jo saugumui. Tačiau Pietinėje Amerikoje kilo ir tebekyla įvairios revoliucijos su partizaniniais judėjimais, kurie neturi nieko bendro su komunizmu. Bet reikia nepamiršti, kad komunistai gali inspiruoti ir išplėsti bet kuriame krašte partizaninį judėjimą. Nors čia valdžia ir pastovi, remiasi augštu autoritetu ir žmonių pasitikėjimu. Kai viešojoje nuomonėje vyrauja pasitikėjimas vyriausybe ir jos rėmimas, tada komunistų galimumai yra labai maži.

Yra teisinga paremti kitus kraštus ekonomiškai ir kariniai, kad būtų pašalintos priežastys, leidžiančios atsirasti komunistiniam partizanų judėjimui. Atsakingumas dėl krašto saugumo krinta karinėms jėgoms, todėl jos privalo būti parengtos ir ateities partizaniniam karui, kai jos virs vienu iš pirmųjų partizanų taikinių.

Kariai turi būti taip paruošti, kad jie jaustųsi viršesni už partizanus visose sąlygose, būtų savo ir partizanų priemonių ir ginklų žinovai.

Turėdami modernius ginklus, išmankštinti kovai su partizanais, vedami viršesnės vadovybės, kariai pajėgs sumušti partizanus jų pačių metodais ir sukliudys komunistų bandymams įsigalėti laisvajame pasaulyje.

Jaunąjai porai,

p-lei *Izabelei Mecickaitei ir Vytautui Skrebutėnui*, vedybinį gyvenimą sukūrusiems, daug, daug laimės ir saulėto gyvenimo linki

L.V.S. RAMOVĖ Niagaros Pusiasalio Skyrius

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Juozas Kralikauskas — ŠVIESA LANGE, romanas, išleido Nidos knygų klubas Londone 1960, 248 psl., kaina 1,50 dol.

RINKTINĖ nr. 6 Leidžia Nidos knygų klubas Londone. Numery surinkti įdomesni straipsniai, tilpę lietuviškoje periodikoje. 80 psl., kaina 75 centai.

Bronys Raila, TAMSIAUSIA PRIEŠ AUŠRĄ straipsniai lietuvių politikos, visuomenės idėjų klausimais; R. Žukaitės viršelis, 448 psl., kaina 5 dol. Išleido Srovės leidykla Čikagoje 1960 m., spausta V. Vijeikio spaustuvėje. Sukrauta pas J. Karvelį 3322 S. Halsted., Chicago 8, Ill.

Redaguoja
V. A. Mantautas,
38 Sawtell Ave.,
Brockton 39,
Mass.

XV KRETINGOS ŠAULIŲ RINKTINĖS ŠAULIAI - KANKINIAI

O. ŽADVYDAS

Nėra nei vienos buv. Šaulių Rinktinės, kurios nebūtų palietęs bolševikinis teroras. Neįmanoma tiksliai apskaičiuoti kiek Šaulių Sąjunga per dvi bolševikų okupacijas neteko nukankintų, sušaudytų ir išvežtų į Sibirą šaulių. Šiame straipsnyje pažymėsiu tik vienos Šaulių Rinktinės šaulius-kankinius, su kuriais teko asmeniškai bendradarbiauti šaulių eilėse Nepriklausomybės laikais.

Bolševikams okupavus Lietuvą 1940 m. birželio mėn. 15 d. nepraėjus nė mėnesiui, jau buvo pradėti šaulių areštai. Areštai ir tardymai tęsėsi iki vokiečių-bolševikų karo. Kilus karui bolševikai besitraukdami žiauriai nukankino Telšių kalėjimo politinius kalinius Rainių miškelyje. Žudynės įvyko birželio mėn. naktį iš 24 į 25. Nukankinta buvo 73 politiniai kaliniai, jų tarpe 11 šaulių iš XV Kretingos Šaulių R-nės:

1. Šaulys Balsevičius Stasys, Kūlių šaulių būrio. Gimęs 1913 m. Kumžaičių k. Kūlių v. Kretingos aps. Ukininkas. Bolševikai areštavo jį ūkyje 1941 m. vasario mėn. 23 d. Kratos metu nieko nerado. Kalintas Telšių kalėjime.

2. Šaulys vyr. psk. Daknevičius Stasys, Gargždų šaulių būrio vadas. Gimęs 1904 m. kovo mėn. 19 d. Vaitelių k. Gargždų v. Kretingos aps. Buvo veiklus visuomenininkas, senas ir vienas iš aktyviausių šaulių. Atlikęs karo tarnybą 1 gusarų pulke buvo paleistas atsargon vyr. psk. laipsniu. Ūkininkavo savo ūkyje. Buvo pažangus ūkininkas. Bolševikai areštavo jį ūkyje 1941 m. sausio mėn. 12 d. Kaltintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose. Už nuopelnus Šaulių S-gai buvo apdovanotas Šaulių Žvaigždės medaliu.

3. Šaulys ats. j. ltn. Dibisteris Antanas, Kartenos šaulių būrio vadas. Gimęs 1904 m. birželio mėn. 12 d. Gribžėnų k. Gargždų v. Kretingos aps. 1929 m. baigė Telšių mokytojų seminariją ir 1930 m. kariūnų-aspirantų kursus. Mokytojavo Alsėdžiuose, viekšniuose ir nuo 1933 m. buvo Kartenos pr. mokyklos vedėjas. Aktyviai dalyvavo vietos visuomeninėje veikloje. Bolševikų areštuotas savo bute 1940 m. liepos mėn. 13 d. Kalintas Kretingos areštinėje ir 1941 m. vasario mėn. 20 d. perkeltas į Telšių kalėjimą.

4. Šaulys Gaudutis Augustinas, Darbėnų šaulių būrio valdybos narys. Valsčiaus sekretorius, visuomenininkas, organizatorius. Kilęs iš Čiučelių k. Kūlių v. Kretingos aps. Buvo veiklus šaulys. Apdovanotas Šaulių Žvaigžde. Bolševikų areštuotas savo bute 1940 m. liepos mėn. 13 d. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

5. Šaulys Geležinis Ignas, Kretingos šaulių kuopos. Kilęs iš Šalpropių k. Kražių v. Raseinių aps. Buv. Kretingos aps. mokesčių inspektorius. Bolševikų areštuotas Palangoje 1940 m. liepos mėn. 13 d. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

6. Šaulys vachmistras Katkus Kazys, Platelių šaulių būrio vadas. Karo tarnybą atliko kavalerijoje ir atsargon išėjo vachmistro laipsnyje. Buvo energingas, sumanus būrio vado pareigose. Bolševikų suimtas savo ūkyje. Paežerių k. 1940 m. rugpiūčio mėn. 13 d. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

7. Šaulys-rėmėjas Kaveckas Vladas. Kūlių šaulių būrio. Gimęs apie 1890 m. Teisininkas. Buvo Kretingos apylinkės teisėjas, vėliau Šiaulių notaras. Aktyviai reiškėsi šaulių ir tautininkų veikloje. Bolševikų areštuotas 1940 m. liepos mėn. 13 d. ir kalintas Šiaulių, vėliau Telšių kalėjimuose.

8. Šaulys Lukauskas Pranas, Gargždų šaulių būrio. gimęs 1909 m. Gerduvėnų k. Gargždų v. Kretingos aps. Buvo aktyvus šaulys. Bolševikų suimtas 1941 m. sausio mėn. iš 11 į 12 naktį. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

Redaguoja K. Kodatienė, 16228 Haviland Beach Linden, Mich.

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINOS

(Tęsinys)

Lietuviai visais laikais buvo labai prisirišę prie savo krašto ir jį labai mylėjo. Tą tėvynės meilę labai gražiai pavaizduoja, kad ir ši dainelė:

Vai lėkė lėkė gulbių pulkelis
Tėvynę ginti žadin brolelius.
Tėvelis senas, brolelis mažas
Reikės mažutėliui broleliui joti.
Viena seselė žirgą balnojo
Antra seselė broleli rengė,
O ši trečioji, ši jauniausioji
Vartus atkėlė ir palydėjo.
Oi broli, broli, broleli mano
Ar tu pavysi raitųjų pulkelį?
Pavyt pavysiu, gyte dagysiu
Tiktai nežinau ar aš sugrįšiu.
Laukė seselės trejus metelius
Ir nesulaukė savo brolelio.

Iš šios dainelės matome kokia didelė auka buvo daroma tėvynės laisvei ginti, kad vienintėlį, dar visiškai jauną, taip mylimą brolį išleidžia į karą iš kurio jis jau nebegrįžta.

Iš istorijos žinome lietuvių karingumą, ką labai ryškiai parodo ir ši dainelė:

Oi broli, broli, broleli mano
Kai išjosi, ar parjosi?
Į Vilnių nujosiu, karalium pastosiu
Visą vaiską muštravosiu.
Vilniaus miestelis gražiai brukavotas
Ašarėlėm išmazgotas.
Dūzgia kulkelės, kaip sode bitelės,
Krinta vaiskas, kaip miglelė.
Devynios kulkos pro mano galvelę,
O dešimta per širdelę.

Ši dainelė pavaizduoja tvirtą, drąsų, karingai nusiteikusį jaunuolį svajojantį išvaduoti mielą, brangią sostinę Vilnių ir ten, kaip nusipelnęs karys vadovauti pulkams, bet pakirstas kovoj į pat širdį — žūsta. Teisingai išreikšta mintis "Vilniaus miestelis ašarėlėm išmazgotas". Visais laikais ten daug ašarų išlieta, daug vargo pakelta ir dabar dar kenčiama po sunkia okupanto priespauda.

O kaip skaudžiai caro laikais mūsų broliai pergyvendavo turėdami atlikti karo prievolę okupantui rusui, gerai pavaizduoja, kad ir šios dainelės žodžiai:

Vežė tėvas sūnų, šalia pasodinęs,
Verkė sūnus tėvą meiliai apkabinęs.
Oi, jojoi Dievuliau, Dievulėliau šventas
Už ką pakorojai, gal aš buvau vertas?
Neklausiau tėvelio, anei motinėlės,
Neklausiau pamokslo šventos bažnytėlės.
Neverki sūneli, neliek ašarėlių,
Užtekės saulutė ir ant žalnierėlių.

---

9. Šaulys ats. ltn. Petronaitis Vladas, XV Kretingos Šaulių R-nės Garbės teismo p-kas. Teisininkas, advokatas. 1921 m. Buvo Kretingos aps. komendantu. Aktyviai veikė šaulių ir visuomeninėj veikloje. Bolševikų areštuotas 1940 m. liepos mėn. 11 d. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

10. Šaulys Šalčius Edmundas, Palangos šaulių būrio. Visuomenininkas. Bolševikų areštuotas 1940 m. liepos mėn. 13 d. Palangoje. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

11. Šaulys viršila Vičius Jurgis, Arslos šaulių būrio vadas, gimęs 1899 m. Arslos K. Mosėdžio v. Kretingos aps. Penkis metus buvo Mosėdžio v. viršaičiu. Veiklus šaulys ir ūkininkas. Bolševikų areštuotas savo ūkyje 1940 m. liepos mėn. 13 d. Kalintas Kretingos ir Telšių kalėjimuose.

Iš bolševikų paliktų dokumentų ir liudininkų parodymų nustatyta, kad kankinimams vadovavo NKGB kpt. Jermolajev; vykdyme dalyvavo gyd. Gutmanas, Heimanas, Roslanas, Galkinas, Vaitkus ir enkavedistų dalinys.

Čia matom, kaip jaunuolis pašauktas atlikti karinę prievolę okupantui, primeta sau kaip bausmę už jo neklusnumą Dievui ir savo tėveliui. Nemažiau ir tėvui skaudėdavo širdį išleidžiant sūnų į vargą, bet jis kiek galėdamas jį guodžia, ramina, kad užtekės saulutė ir ant žalnierėlių. Tačiau dažniausiai tamsūs debesys slėgė mūsų žemę, kantriai kentėjo mūsų žmonės nuo okupanto, sunku buvo svetimam ponui vergauti, bei į svetimą kariuomenę stoti. Daugelis lietuvių vengdami rusų kariuomenės net į J. A. V-bes atbėgo. Charakteringa ir ši anų laikų raudos formos liaudies daina.

Oi ant dvaro ant žaliojo
Po drūtuoju ąžuolėliu
Ten stovėjo motinėlė
Rankas laužė, ašarojo.
Oi sūneli, raituonėli,
Ko pavirtai ąžuolėliu?
Ko pavirtai ąžuolėliu,
O žirgelis šiauriu vėju,
O balnelis akmenėliu?
O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis žilvitėliu!
Oi močiute, oi širdele
Pabijojau karan joti,
Tai pavirtau ąžuolėliu,
O žirgelis šiauriu vėju.
O balnelis akmenėliu,
Kančiukėlis žilvitėliu.

Nemaža išvargino mūsų tautą ir anų laikų baudžiava, nemaža ir liūdnų dainų iš jos pasiliko.

Ko saulyte vėlai teki
Kur slepiesi taip ilgai?
Už aukštųjų kalnužėlių
Vargdienėlius šildinau.
Kas jie toki, ką dainuoja
Be saulytės vakare?
Tai jie visi vargo žmonės
Žiaurių ponų skriaudžiami.
Kuria ugnį, šildo orą
Šluosto ašaras gailias,
Kremta kietą pelų duoną
Šaltinėliuos mirkytą.

Ši dainelė parodo, kad lietuvis ir nešdamas sunkią baudžiavos naštą, kęsdamas skurdą, badą vis tiek nepalūžta ramindamas savo sielą daina.

O kaip skaudu, kad ir dabar mūsų sesės, broliai lietuviai pasilikę tėvynėje turi nešti dar žiauresnę ruso komunisto vergijos naštą. Jų dalia sunkesnė dar ir dėlto, kad okupantas neleidžia dainuoti patrijotines dainas, kad negali savo visą sielos liūdesį dainoje išlieti.

Lietuvių liaudies dainos yra didelis mūsų tautos turtas, tuo labiau, kad čia tremtyje niekas panašių nesukurs. Šaulių pareiga tarnauti savajai tautai. Taigi pasistenkime sesės, broliai rinkti liaudies dainas, jas užrašydami, arba į plokšteles įdainuodami. Tuo pasitarnausime tautai ir kartu savo šauliškąją pareigą atliksime.

Dainuokime: Ateina rudens - žiemos laikas. Daugiau bursimės, daugiau susirinkimų, vakarojimų turėsime. Pradėkime ir baikime darbą daina. Daina mus sujungia, kelia mūsų sielą, gaivina ir žadina patrijotinius jausmus mumyse ir mūsų dainos besiklausančiuose.

Kur tik šaulė - šaulys,
Kuopa ar tik būrys —
Teskamba ten daina
Džiaugsminga ir laisva!...

Š a u l ė

Dalis Detroito Kuopos šaulių ir svečių šaudymo metu suruošto išvažiavimo proga į Nidos vasarvietę Linden, Mich. Iš k.: K. Kodatis, užstotas B. Burba, S. Malinauskas (kp. p-kas) ir K. Zubrickas

A.A. Aviacijos Mjr. Antanas Ulpa

(Biografiniai bruožai)

Antanas Ulpa gimė 1892 m. rugsėjo mėn. 28 d. Šiaulių apskr. Žagarės miest.

Savo jaunystę praleido su tėvais Petrapilyje kur baigė Šv. Kotrynos gimnazijos 7 klases.

Prasidėjus I pasauliniam karui buvo mobilizuotas ir 1915 m. baigė Aleksiejevo karo mokyklą Maskvoje. Už pasižymėjimus kare buvo apdovanotas Šv. Jurgio kryžiumi. Grįžo į Lietuvą 1922 metais.

1922 m. liepos mėn. 18 d. įstojo į 12-tą p. pulką ir buvo paskirtas į 2-rą kuopą jaunesniuoju karininku. 1923 m. gegužės mėn. 13 d. pakeltas į vyr. leitenanto laipsnį ir perkeltas į 4-tą pasienio pulką. 1924 m. spalių mėn. 14 d. komandiruotas aviacijos viršininko žinion ir paskirtas į mokomąją oro eskadrilę. 1925 m. kovo mėn. 10 d. perkeltas į karo aviaciją.

Baigė 1924-25 metų aviacijos karininkų kursų laidą ir užskaitytas mokiniu žvalgu. 1925 m. liepos mėn. 1 d. perkeltas į 3-čią oro eskadrilę ir paskirtas oro žvalgo pareigoms. 1926 m. vasario 18 d. pakeltas į kapitono laipsnį. 1927 m. spalių mėn. 1 d. suteiktas oro žvalgo laipsnis. 1930 m. balandžio 13 d. baigė ugniagesių komandos viršininkų kursus. 1935 m. vasario 20 d. perkeltas į 4-tą eskadrilę. 1935 m. spalių mėn. 2 d. išlaikė egzaminus majoro laipsniui įgyti. 1936 vasario mėn. 1 d. paskirtas 4-tos eskadrilės vado padėjėju. 1936 m. gruodžio mėn. 1 d. paskirtas aviacijos komendantūros Žoknių (Šiaulių) dirbtuvių viršininku. 1938 metais pakeltas į majoro laipsnį.

Tarnaudamas karo aviacijoj, be savo tiesioginių pareigų ėjo įvairias pareigas; aviacijos p—lko teismo nario, kariuomenės teismo nario, aviacijos iždininko, ugniagesių komandos v-ko, raštvedžio, garažo v-ko, ginklų karininko ir aviacijos parko v-ko.

1923 m. vedė dantų gydytoją Joaną Garbaliauskaitę. 1938 metais išėjo į atsargą ir apsigyveno savo ūkyje.

Apdovanotas:

1. Lietuvos Nepk. 10 metų sukakt. jub. medaliu.
2. "Plieno sparnais" garbės ženklu.
3. Ugniagesių "Artimui pagalbon" III laips. ženklu.
4. D.L.K. Gedimino ordino IV laipsniu.
5. Šv. Jurgio kryžiumi.

1944 m. pasitraukė su šeimą į Vokietiją ir gyveno Bamberge (Bavarija). Vėliau Garmisch Partenkirchen. 1949 m. atvyko į U.S.A. ir apsigyveno So. Boston—Mass., vėliau ir Dorchester, Mass. Priklausė: S.L.A. 308 kuopai, Lietuvos tautinei sandarai ir Lietuvos piliečių klubui.

Mirė 1959 m. vasario mėn. 21 d. ir palaidotas Naujose Kalvarijos kapuose, Boston, Mass.

Paliko žmoną, dvi dukteris, žentą ir anūkę.

A.A. VRŠ. JUOZAS KAVALIAUSKAS

Š. m. liepos 18 d. Worcester, Mass. mirė Lietuvos kariuomenės viršila Juozas Kavaliauskas. Jis buvo kilęs iš Krakių val., Kėdainių aps. Turėjo apie 65 m. amžiaus.

Į Lietuvos kariuomenę buvo mobilizuotas pagal 1919 m. sausio 15 d. paskelbtą buvusių Rusijos armijos karininkų ir puskarininkų mobilizaciją.

Pirmiausia tarnavo Kauno karo komendantūros kulkosvaidžių komandoje. Iš čia persiskyrėme ir vėlesnės jo karinės tarnybos eigos nebežinau. Paskutinį kartą su juo susitikau 1949 m. laive, plaukiant į Amerikos Jungtines Valstybes. Dar buvo sveikas ir stiprus. Atrodė jaunesnis, negu jo amžius turėtų rodyti.

Karo metu ir jau po karo Amerikoje gyvendamas patyrė sunkių pergyvenimų. Jugoslavijoje kautynių metu su partizanais žuvo jo sūnus, vokiečių prievarta paimtas į kariuomenę. Po karo tragiškai žuvo jo duktė studentė.

S.B.

ŽALGIRIO MŪŠIO MINĖJIMUI ORGANIZUOTI NEW YORKE

buvo išrinktas komitetas, į kurį įeina visuomeninių organizacijų atstovai: Vaclovas Alksninis, Adolfas Dimas, Juozas Maurukas, Algis Rimas ir Nijolė Valaitienė. Šis komitetas, pendrai dirbdamas su L.V.S. Ramovės New Yorko sk. valdyba, numatė Žalgirio Mūšio minėjimą įvykdyti Kariuomenės šventės metu lapkričio mėn. pabaigoje.

PIRMASIS KARIO DEŠIMTMETIS AMERIKOJE

Lapkričio mėn. sukanka 10 metų nuo KARIO pasirodymo Amerikoje. Šiai sukakčiai paminėti yra rengiamas pobūvis, kuris įvyks spalių mėn. 1 d. Lietuvių Atletų Klube 6:30 val. vak. Į pobūvį yra kviečiami visi ramovėnai, KARIO skaitytojai ir bičiuliai. Pakvietimai iš anksto įsigytini Administracijoje.

PRANCIŠKAI ANTANYNIENEI mirus Lietuvoje, Jos dukterims ir žentams, Petronėlei ir Petrui Polgrimams, Adelei ir Jurgiui Ališauskams, liūdesio valandoje, užuojautą reiškia

L.V.S. RAMOVĖ Niagaros Pusiasalio Skyrius.

L.V.S. Chicagos Skyriaus Valdybos Pirmininkui
gen. št. plk. KAROLIUI DABULEVIČIUI
ir artimiesiems, jo mylimai žmonai a. a.
O N A I mirus, gilią užuojautą reiškia

K A R I O
Redaktorius ir Administratorius

Kaina
ov 11 a

STATEMENT REQUIRED BY THE ACT OF AUGUST 24, 1912, AS AMENDED BY THE ACTS OF MARCH 3, 1933, AND JULY 2, 1946 (Title 39, United States Code, Section 233) SHOWING THE OWNERSHIP, MANAGEMENT, AND CIRCULATION OF KARYS, published monthly except July and August at Brooklyn 1, New York for October 1, 1960.

1. The names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are: Publisher KARYS, 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y. Editor Zigmas A. Raulinaitis, 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21 N. Y. Managing editor Zigmas A. Raulinaitis, 916 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y. Business manager Leonas Bileris, 68 Hemlock St., Brooklyn 8, N. Y.

2. The owner is: Lithuanian Veteran Association RAMOVĖ, Inc. % J. Slepetys, 35-28 90 St. Jackson Hights, Brooklyn, N. Y.

3. The known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages, or other securities are: None.

4. Paragraphs 2 and 3 include, in cases where the stockholder of security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting; also the statements in the two paragraphs show the affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in a capacity other than that of a bona fide owner.

5. The average number of copies of each issue of this publication sold or distributedą through the mails or otherwise, to paid subscribers during the 12 months preceeding the date shown above was: 1400.

Zigmas A. Raulinaitis. Editor. Sworn to and subscribed before me this 24 day of September, 1960 (Seal). William A. Schauer, Notary Public. (My commission expires March 30, 1961.)

BOSTONE IŠVYKAUJAMA

Bostono ramovėnai su šeimomis ir svečiais liepos 17 d. padarė išvyką į Rockportą ir Ipswichą.

Šios vietovės yra apie 40 mylių į šiaurės rytus nuo Bostono. Pirmoji yra nedidelis žvejų miestelis, įdomus tuo, kad čia vasarą dalį miestelio "okupuoja" visokių krypčių dailininkai ir, įsikūrę atelier, teplioja paveikslus, drožia, skaptuoja, lipdo, kala ir t.t. Čia rasite ir mūsų tautietį Stepule. Taip jo pavardė užrašyta virš atelier durų. Kalba jis ir lietuviškai. Stambokas, įdegęs, kiek per 30 metų vyras.

Ipswich paplūdimis bostoniečiams gerai pažįstamas: kiek primena mūsų Palangą, tik nėra tokio pušyno.

Išvykos proga šios įdomios vietovės ir aplankytos: pirmoji pasigrožėti, antroji pailsėti ir pabendrauti.

Ipswich paplūdimio medžių pavėsyje prie bendro stalo susėdus, iškilautojam, ramovėnų "finansų valdytojas", taręs trumpą žodį, paleido ratu skrybėlę ir lapą: —Malonėkite tautiečiai prisiminti ir tuos, kurie tokio gausaus stalo neturi.

Ką gi darysi neprisiminęs.

Tuo būdu Vasario 16 d. gimnazija turės įrašyti savo iždo "leistruosna" dar vieną įrašą: Bostono ramovėnų auka $32.00.

Dalyvis

SKAITYTOJAI RAŠO

. . . . .KARIO Nr. 6 viršelis neimponuojantis, nes "moderniškas." Manau, kad daugumas karių, senų karių, yra linkę prie realesnių paveikslų, kokių jau nemaža yra buvę KARYJE.

Atleiskite už šią mano nuomonę, bet rodos aš nevienintėlis . . .

R. Liormanas, Rochester,

GEGUŽINĖ DETROITE

Kiekvienais metais Detroito šaulių kuopa ruošia tradicinę Joninių gegužinę. Šiais metais suruošė birželio 25 d. Oras tą dieną pasitaikė stebėtinai gražus. Gegužinė pavyko labai gerai, sutraukė nemažai svečių, ne tik detroitiečių, bet ir iš tolimes kanadiečių iš kaimyninio Windsoro. Dalyvavo gen. Černius su ponia iš Flinto, šaulė K. Kodatienė iš savo Nidos ir kitų žymių žmonių. Gegužinėje buvo pagerbti visi Jonai, kurie tik atsilankė. Atsilankiusieji buvo patenkinti gegužine, nes tik vėlokai skirstėsi, žinoma, linkėdami šauliams ir kitais metais panašią gegužinę suruošti.

Ta proga reikia paminėti, kad programoje buvo pravesta graži lietuviška muzika, tuo pasirūpino Jeronimas Karalius. Jis savo honorarą paskirstė taip: 25.00 dol. paskyrė Lietuvos Karo Invalidams šelpti, o 5.00 dol. KARIUI paremti.

St. Malinauskas
Šaulių Kuopos Pirm.

Šia proga KARYS dėkoja p. Jeronimui Karaliui už KARIO rėmima ir Detroito šauliams už gražią veiklą.

Red.

Adlai Stevensonas, žmogus stovintis už Kennedy, yra savo laiku rašęs, kad mums reikia mažiau bijotis komunizmo kaip moderniojo gyvenimo sudėtingumo ir painiavų.

Chruščiovas keleta kartų yra pareiškęs, jog jis norėtų, kad ateinančiuose rinkimuose Amerikoje Nixonas pralaimėtų: "Nixon - Lodge pralaimėjimas būtų visur paskelbtas kaip karo kėlėjų ir prieš darbo unijas nusistačiusios partijos pralaimėjimas". (Worker, rugp. 14d.).

Chruščiovas labai pageidauja Stevensono laimėjimo ir nėra didelis entuziastas už Kennedy, tačiau iš dviejų blogybių ir jis renkasi mažesnę: iš Kennedy jis tikisi daugiau kaip iš Nixono. N.R.

Dviejų su puse metu Kennedy buvimas senate rodo, jog iš 97 kartų balsuojant pagrindiniais klausimais jis balsavo su kairiaisiais 93 kartus. Tuo atžvilgiu jis prilygsta Hubert Humphrey, kuris senate laikomas pačiu kairiausiuoju. Jis balsavo kad lojalumo priesaika koledžų studentams, kurių mokslas apmokamas valdžios, būtų panaikinta. Bet jis yra už tai, kad mūsų pinigai būtų duodami komunistinei Lenkijai ir Jugoslavijai. Jis yra pakartotinai pareiškęs, kad būtų balsavęs prieš McCarthy. C.S.

Baltųjų Rūmų komisija priešamerikietiškai veiklai tirti, dar F.D.R. valdymo laikais išleido tyrimų išdavų papildymą (Appendix IX, House Committee on Un-American Activities), kur, be įvairių išdavikų ir komunistų bendradarbių, yra minima net 56 kartus ir Eleanora Rooseveltienė A.M.

Dabar Kongo valstybėje giedama Marselietės versija; .... "Aux arbres, Citoyens. . . ."

AUKOJO KARIUI

LVS 'Ramovė' Baltimore Skyr.	$11.00
Janonis F., Brockton, Mass.	6.00
Klimavičius J., Brooklyn, N.Y.	1.00
Šarapnickas J., St. Catharines	1.00
Veinšreideris A., Long Prairie	1.00

Karys nuoširdžiai dėkoja aukotojams

ATSKIRO NR. KAINA — 60¢.

VIENYBĖ

Seniausias lietuvių laikraštis pasaulyje

Eina nuo 1886 metų

Ateinančiais metais švenčia savo

Deimantinį Jubiliejų

Prenumerata 7 doleriai metams

VIENYBĖ

192 Highland Blvd., Brooklyn 7, N. Y.

KARIO LEIDINIAI

gaunami tiesiai iš KARIO Redakcijos, arba pas platintojus:

1. **H. Sienkievičius, KRYŽIUOČIAI**, istorinis romanas, 3 tomai, kiekvienas po $3.50 (Nuolatiniai "Kario" skaitytojai gauna visus tris tomus tiesiai iš "Kario" tik už $8.00).

2. **Prof. V. Biržiška, PRAEITIES PABIROS**, rinkinys straipsnių iš Lietuvos istorijos — $6.50 (stambi, iliustruota ir įrišta knyga)

3. **O. Urbonas, 1410 METŲ KARAS IR ŽALGIRIO MŪŠIS**. Studija su smulkiom mūšio schemom ir daugybe paveikslų — $3.00.

Laisvoji Lietuva

Prenumerata:

Metams $4.50
Pusei metų $2.50
Atsk. Nr. ..... 10¢

Adresas:

911 W. 32nd ST., CHICAGO 8, ILL.

Dar šiais metais numatoma išleisti knygą

ANTRASIS PASAULINIS KARAS

Knyga virš 300 pusl., kietais viršeliais, iliustruota retesnėmis nuotraukomis bei svarbesnėmis schemomis. Knygos turinį peržiūrėjo gen. St. Raštikis.

Kad palengvinus šios knygos išleidimą, prašoma ją iš anksto užsiprenumeruoti. Prenumeratorių pavardės tilps toje pačioje knygoje. Pageidaujami garbės prenumeratoriai. Knygos kaina — 4 doleriai. Užsisakoma iki š.m. rugsėjo 30 d. pas jos autorių ir leidėją — J. Vaičeliūnas, 195 Drinkwater Street, Sudbury, Ont., Canada.

SKAITYKITE

DIRVA ★★★ THE FIELD

nuo 1960 metų einančią tris kartus per savaitę • Turinčią visuose pasaulio kraštuose savo bendradarbius • Tai geriausiai informuotas ir lietuviško gyvenimo vaizdais iliustruotas laikraštis • Metams kaštuoja tik $10.00. Rašykite —

DIRVA

6907 Superior Ave., Cleveland 3, Ohio

DARBININKAS

910 Willoughby Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Išeina du kartu per savaitę

Naujiems skaitytojams duodamas

DIDELIS PAPIGINIMAS

Iki šių metų pabaigos — $1.00

Šiems ir 1961 metams — $5.00

Prenumerata JAV ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:

L. BILERIS, % KARYS,
916 Willoughby Ave.,
Brooklyn 21, N.Y., U.S.A.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

•

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją dvi savaitės prieš išleidimą.